

**ADVIES AAN OCW OVER EEN EFFECTIEVE
SUBSIDIEREGELING VOOR ONDERHOUD VAN
RIJKSMONUMENTEN**

18 januari 2012
: - Definitief
E09001.002013.0200.

HYLKEMA
CONSULTANTS

ARCHITECTUUR
ERFGOED
HERONTWIKKELING

Inhoud

1 Samenvatting	1
1.1 Versobering	4
1.2 Vervanging	4
1.3 Uitsluiten	5
1.4 Markt	6
1.5 Resultaten	6
1.6 Conclusie	7
1.7 Groene en Archeologische monumenten	7
1.8 Prioriteiten	7
1.9 Eenvoud	8
1.10 Waterbedeffect	8
1.11 Aanbevelingen voor nader onderzoek	10
2 De grond voor subsidie	1
3 Evaluatie van de Brim-regeling: filosofie deugt, effectiviteit moet beter	1
4 Uitgangspunten voor een nieuwe subsidieregeling voor onderhoud	1
5 Is er een alternatief voor subsidiëring?	1
6 Terug naar een onderhouds- en een restauratieregeling	1
7 Er moeten keuzen worden gemaakt	1
8 Wat moet minimaal worden gesubsidieerd?	1
9 Voor wie is subsidie echt nodig?	1
10 Wat te doen als de subsidievraag hoger blijft dan de beschikbare middelen?	1
11 Hoe kan de subsidie het ondernemerschap van de eigenaar stimuleren?	1
12 Is het nodig c.q. wenselijk om voor bepaalde categorieën monumenten aparte regels te stellen?	1
13 Op welk bestuurlijk niveau kan de subsidieverlening het best plaatsvinden?	1
14 Hoe kan de onderhouds- c.q. subsidiebehoefte objectiever en meer op maat worden vastgesteld?	1
15 Hoe borgen wij de kwaliteit van het onderhoud?	1

16 Hoe kan de uitvoering van de regeling vereenvoudigd worden?	1
17 Maatregelen	1
Bijlage 1 Samenstelling Begeleidingscommissie	54
Bijlage 2 Berekeningen	55
Colofon	

HOOFDSTUK 1 Samenvatting

In 2011 is onderzocht of het Besluit rijkssubsiëring instandhouding monumenten (Brim) tegemoetkomt aan de doelstelling: het bevorderen van planmatig onderhoud om daarmee rijksmonumenten die in een goede of redelijke staat verkeren, ook minimaal in die staat te houden en daarmee restauratie te voorkomen.

Gebleken is dat er een breed draagvlak bestaat voor de regeling. Echter, in het huidige verdeelsysteem moeten veel eigenaren die subsidie aanvragen teleurgesteld worden. In de periode 2006-2011 heeft de vraag naar subsidie het beschikbare budget ruim overtroffen. In totaal is € 550.000.000,- gevraagd, waarvan € 250.000.000,- is toegewezen. Door het hanteren van maximaal subsidiabele kosten is de gevraagde subsidie overigens geen maat voor de werkelijke behoefte, hoogstens voor wat men denkt te kunnen krijgen.

Conclusie: het beschikbare budget is ontoereikend om in de vraag te voorzien, laat staan in de werkelijke behoefte. Er is een structurele aanpassing van het Brim nodig om een effectievere verdeling van de beschikbare middelen te realiseren.

Voor een nieuw Brim is een aantal uitgangspunten geformuleerd (zie hoofdstuk 4). De belangrijkste daarvan zijn:

- Zekerheid: eigenaren moeten, als zij een beroep doen op het Brim en voldoen aan de voorwaarden, erop kunnen vertrouwen dat zij ook financiële ondersteuning krijgen. In andere woorden: geen loting.
- Continuïteit: eigenaren die in het verleden Brim-subsidie hebben ontvangen, moet het perspectief worden geboden dat de financiële bijdrage ook in de toekomst wordt gecontinueerd.
- Maatwerk: de hoogte van de subsidie moet worden gerelateerd aan de behoefte van het individuele monument.
- Eenvoud: de regeling moet zo eenvoudig mogelijk zijn, zodat de administratieve last zo beperkt mogelijk wordt gehouden.

Het beschikbare budget (vanaf 2013 in totaal € 48,5 miljoen) geldt als een harde randvoorwaarde.

Om aan de gestelde uitgangspunten en randvoorwaarde te voldoen, is onderzocht:

- hoe tot een verantwoorde versobering van het Brim kan worden gekomen;
- of subsidie kan worden vervangen door een lening;
- op welke wijze een beroep op het Brim kan worden teruggebracht tot die monumenten die het echt nodig hebben; anders gezegd: welke eigenaren/of monumentencategorieën kunnen worden uitgesloten van Brim-subsidie?

Bij het zoeken naar mogelijkheden voor versobering, vervanging en uitsluiting is de volgende interpretatie van de Brim-filosofie leidend geweest:

Het Brim heeft als doel om monumenten die in goede of redelijke staat van onderhoud verkeren in die staat te houden: **wat gezond is, moet gezond blijven!**

Monumenten waarvoor ondanks de beschikbare financiële ondersteuning verval alsnog op de loer ligt, bijvoorbeeld omdat sprake is van functieverlies of omdat om andere redenen de eigen investering van de eigenaar niet gegarandeerd is, worden als 'niet gezond' beschouwd. Monumenten die in een 'ongezonde' situatie verkeren, vragen om (financiële) ondersteuning op maat. Dit zou bijvoorbeeld via provinciale programma's voor herbestemming, restauratie en exploitatieversterking geregeld kunnen worden.

1.1

VERSOBERING

Het huidige Brim richt zich op het subsidiëren van instandhouding. Instandhouding omvat zowel kort-cyclisch onderhoud (bijvoorbeeld schilderwerk) als lang-cyclisch onderhoud (bijvoorbeeld het vervangen van goten). Onderzocht is wat het effect is op het benodigde subsidiebudget als het Brim beperkt wordt tot het kort-cyclisch onderhoud of tot uitsluitend sober onderhoud van het exterieur (vergelijk de eerdere Brom-regeling).

Om het effect te kunnen berekenen, is gewerkt met de volgende (door het monumentenveld onderschreven) vuistregels:

- Voor integrale instandhouding van een monument in redelijke tot goede staat is een jaarlijkse investering nodig van gemiddeld 2% van de herbouwwaarde.
- Voor kort-cyclisch onderhoud is een jaarlijkse investering nodig van gemiddeld 1% van de herbouwwaarde.
- Sober onderhoud van het exterieur kan worden gerealiseerd met een gemiddelde jaarlijkse investering van 0,5% per jaar.

Koppeling van subsidie aan een percentage van de herbouwwaarde doet meer recht aan de onderhoudsbehoefte van het individuele monument dan arbitrair gekozen grenzen voor de maximaal subsidiabele kosten: maatwerk dus.

In 2012 is nader onderzoek gewenst om de '2% vuistregel' te onderbouwen, respectievelijk om vast te stellen/of er categorieën monumenten zijn waarbij deze vuistregel leidt tot een onderschatting van het benodigde onderhoud.

1.2

VERVANGING

Het is niet verantwoord om kort-cyclisch onderhoud te financieren met leningen die de afschrijvingstermijn van de investering te boven gaan. Dat ligt anders bij lang-cyclisch onderhoud. Daar gelden afschrijvingstermijnen van 15, 20, 25 jaar of zelfs langer. Het verstrekken van een laagrentende lening kan hiervoor dus een alternatief zijn.

Lang-cyclisch onderhoud is te voorzien en moet ook zijn opgenomen in de meerjarenonderhoudsplannen. De eigenaar weet dus dat het er op enig moment aankomt. Hij kan daarvoor een lening krijgen van het Nationaal Restauratiefonds.

Overwogen zou kunnen worden om als voorwaarde voor financiële ondersteuning te stellen dat de eigenaar structureel reserveert op een rekening bij het Nationaal Restauratiefonds. Daarmee wordt een sterke prikkel geïntroduceerd voor de eigenaar om eerst zelf zijn verantwoordelijkheid te nemen, alvorens de overheid aan te spreken. Dit idee kan om een aantal redenen niet op korte termijn worden gerealiseerd. Wij stellen voor dat in overleg met het Nationaal Restauratiefonds wordt onderzocht hoe een dergelijke werkwijze voor de toekomst kan worden opgezet.

1.3

UITSLUITEN

Er is een kwantitatieve en kwalitatieve analyse gemaakt van diverse mogelijkheden om typen eigenaren/of monumentencategorieën uit te sluiten. Hier worden alleen de opties gepresenteerd die een substantieel effect hebben op de omvang van het benodigde budget.

Uitsluiten monumenten van matige of slechte kwaliteit

Gezien de doelstelling van het Brim, ligt het voor de hand om monumenten waarvan de onderhoudstoestand niet als goed of redelijk is aan te merken uit te sluiten van onderhoudssubsidie.

Volgens de 'Monitor inzake de staat van het gebouwde erfgoed 2010' is het onderhoud van circa 80% van de gebouwde monumenten in redelijke tot goede staat. Monumenten die niet in aanmerking komen voor het Brim moeten op andere wijze geholpen worden om eerst 'gezond' te worden.

Uitsluiten van fiscaal relevante partijen

Voor monumenten die gebruikt worden voor wonen, werken, horeca en andere bedrijfsmatige activiteiten is doorgaans fiscale aftrek mogelijk van de onderhoudskosten op het inkomen (IB) of de winst (VpB). Om die reden is er eerder al voor gekozen om de categorie woonhuismonumenten uit te sluiten van subsidie. Die keuze zou in principe ook gemaakt kunnen worden voor agrarische gebouwen, horeca-instellingen en deels ook voor de categorie liefdadigheidsinstellingen (namelijk hofjeswoningen), kastelen, landhuizen en dergelijke, die in gebruik zijn als woning of werkpand. Naar schatting betreft dat circa 25% van de monumenten die nu een beroep kunnen doen op Brim-subsidie.

Uitzondering

Generieke maatregelen als het uitsluiten van fiscaal relevante monumenten hebben als nadeel dat die geen recht doen aan een aantal specifieke situaties. Wij stellen daarom voor om twee uitzonderingen te maken: Aangewezen Organisaties voor Monumentenbehoud (AOM's), zoals organisaties voor Stadsherstel en andere monumentenbeheerorganisaties, en particuliere eigenaren van (grotere) complexen van gebouwde en groene erfgoed. Met de eerste uitzondering wordt tegemoetgekomen aan het voornemen van de Staatssecretaris om bij de toedeling van subsidie AOM's een bijzondere positie te geven. Met de tweede uitzondering wordt voorkomen dat landgoederen, kastelen en buitenplaatsen die in

familiebezit zijn, vanwege het wegvallen van subsidie en ontoereikende compensatie via de fiscus, alsnog geheel of gedeeltelijk moeten worden vervreemd en opgedeeld.

1.4

MARKT

De praktijk leert dat niet alle eigenaren van monumenten die daarvoor in aanmerking komen, ook daadwerkelijk een beroep doen op het Brim. Tot 2011 heeft 70% van deze groep eigenaren (nog) geen beroep gedaan op het Brim. De conclusie dat in de afgelopen zes jaar alle eigenaren die het nodig hebben een beroep hebben kunnen doen op het Brim, en dat dus geen groei meer te verwachten is in het aantal aanvragen, is echter te kort door de bocht. In de eerste plaats zijn daar de kerken die nu nog gebruikmaken van het Brim en die zeker na beëindiging van die regeling een beroep zullen doen op het Brim. In de tweede plaats zal een vereenvoudiging van het Brim ertoe leiden dat de vraag toeneemt. Op basis van de uitkomsten van de Brim-evaluatie 2011 en een aanvullende enquête onder koepelorganisaties is een inschatting gemaakt van het aantal aanvragen dat in de komende jaren kan worden verwacht.

1.5

RESULTATEN

De resultaten van de verschillende maatregelen alsmede van de inschatting van het toekomstige gebruik van het Brim zijn in onderstaande tabel weergegeven. Voor alle monumenten die in aanmerking komen voor het Brim bedraagt de subsidiebehoefte circa € 100.000.000,- per jaar als wordt uitgegaan van de meest sobere variant (subsidie over 0,5% van de herbouwwaarde). Door uitsluiting van de monumenten in matige of slechte staat van onderhoud, door uitsluiting van een deel van de monumenten die fiscaal relevant zijn en door vervolgens rekening te houden met het aantal te verwachten aanvragen wordt de subsidiebehoefte in de meest sobere variant gereduceerd tot circa € 43 miljoen per jaar. Daarbij is rekeninggehouden met het voorstel om monumenten in eigendom van AOM's en Stadsherstellen, alsmede landgoederen, kastelen en buitenplaatsen die in familiebezit zijn, ook al zijn deze fiscaal relevant, niet uit te sluiten van subsidie.

Tabel 1

Subsidiebehoefte

	Subsidiebehoefte minimaal/jaar, exclusief groene en archeologische monumenten		
	Instandhouding 2%	Regulier 1%	Sobere 0,5%
Uitgangssituatie			
Alle monumenten	406	203	101
Uitsluiten			
Matig en slecht	324	162	81
Fiscaal relevant	335	167	84
Combinatie	268	134	67
Markt			
Combinatie	174	87	43

Bij de berekening van de effecten kon geen rekening worden gehouden met het potentiële subsidiebeslag van groene en archeologische monumenten. Er zijn daarvoor onvoldoende gegevens beschikbaar. Het zicht op de subsidiebehoefte voor het onderhoud van die twee categorieën zal in de toekomst door nader onderzoek moeten worden verbeterd.

1.6 **CONCLUSIE**

Met een sober Brim (0,5% van de herbouwwaarde), uitsluiting van monumenten met een matige of slechte onderhoudstoestand en uitsluiting van een groot deel van de fiscaal relevante monumenten is het te verwachten beslag op het beschikbaar subsidiebudget **gemiddeld** op een niveau waarbij kan worden voldaan aan de uitgangspunten Zekerheid, Continuïteit en Maatwerk. In de praktijk kan het aantal aanvragen per jaar fluctueren.

1.7 **GROENE EN ARCHEOLOGISCHE MONUMENTEN**

Voor de groene monumenten en de archeologische monumenten stellen wij voor om voorsnog jaarlijks subsidiebudgetten vast te stellen. De beschikbare budgetten kunnen naar rato verdeeld worden op basis van de ingediende plannen. Nader onderzoek is nodig om op termijn met meer zekerheid het beschikbare budget af te stemmen op de behoefte.

1.8 **PRIORITEITEN**

Als in de praktijk mocht blijken dat ondanks de voorgestelde maatregelen in enig jaar de vraag naar subsidie het aanbod overstijgt, en als dat niet valt te compenseren door ondervraag in eerdere jaren, dan moeten alsnog prioriteiten worden gesteld. Daarvoor kan de volgende prioriteitstelling worden gehanteerd:

- Werelderfgoed.
- Technische urgentie (op basis van vervolgschade, onveilige situaties, vermindering van gebruiksmogelijkheden en ernstige negatieve visuele schade).
- Monumenten in beheer bij professionele monumentenorganisaties.

Circa 77% van de subsidiebehoefte komt van de kerken. Deze vergen in absolute zin hoge investeringen in onderhoud, terwijl ook de te verwachten deelname aan het Brim groot is. Tabel 2 geeft een overzicht van het te verwachten aandeel van de verschillende categorieën monumenten in de subsidievraag.

Tabel 2
Aandeel categorieën

Categorie	Percentage
Kerken	78%
Woonhuizen (AOM/LO)	3%
Boerderijen	1%
Molens	3%
Kastelen, buitenplaatsen	3%
Losse objecten	1%
Overig	11%
Totaal	100%

De omvangrijke vraag van de categorie kerken kan ertoe leiden dat andere categorieën onvoldoende aan bod komen. Bij noodzakelijke prioritering is te overwegen om kerken die niet eerder een beroep hebben gedaan op het Brim, voor zover deze niet eerder een beroep hebben gedaan op het Brim, een lagere prioriteit te geven.

Alternatief: in plaats van prioritering kan ook worden gekozen voor aanpassing van de maximaal subsidiabele kosten, bijvoorbeeld van 0,5% van de herbouwwaarde naar 0,4%. Hiervoor zal in ieder geval gekozen moeten worden als de overvraag (wederom) structureel blijkt te zijn.

1.9

EENVOUD

Subsidie wordt verleend onder de conditie dat de kwalitatieve onderhoudstoestand van het monument na de periode waarvoor subsidie verleend wordt, ten minste op hetzelfde niveau is gebleven (prestatiecontract). De hoogte van de subsidie wordt vastgesteld op basis van een percentage van de herbouwwaarde. Gedacht kan worden aan de volgende indieningseisen:

- Een conditiemeting op basis van NEN 2767 uitgevoerd door een gecertificeerde inspecteur.
- Een meerjarenonderhoudsplan (bij voorkeur voor een periode van minimaal tien jaar).
- Een afschrift van de verzekeringspolis voor het gebouw als maat voor de herbouwwaarde.
- Een verklaring dat de eigen investering voor de periode waarvoor het prestatiecontract wordt aangegaan, verzekerd is.

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) toetst marginaal, dat wil zeggen op de aanwezigheid en consistentie van de geleverde documenten. Het is de verantwoordelijkheid van de eigenaar om het monument op het kwaliteitsniveau te houden zoals bij aanvang van het contract. Dat houdt ook in dat de eigenaar de vrijheid heeft om gedurende de contractperiode nadere prioriteiten te stellen voor de inzet van de beschikbare middelen. Tussentijds (bijvoorbeeld na vijf jaar) en bij het aflopen van het contract kan aan de eigenaar worden gevraagd om, door het overleggen van een conditiemeting, aan te tonen dat hij de afgesproken prestatie heeft geleverd. Het niet-voldoen aan de afspraak leidt tot korting op respectievelijk het terugvorderen van de toegekende subsidie.

1.10

WATERBEDEFFECT

De voorgestelde versoering, vervanging en uitsluiting kunnen gevolgen hebben voor de andere vormen van financiële ondersteuning, respectievelijk de fiscale faciliteit, de restauratiesubsidie en tot slot leningen via het Nationaal Restauratiefonds

Fiscale faciliteit:

Van de monumenten die in de periode 2006-2010 Brim-onderhoudssubsidie hebben aangevraagd, kwamen 760 ook in aanmerking voor de fiscale faciliteit. Uitsluiten van deze groep heeft als effect dat circa € 3 miljoen per jaar extra als aftrekpost zal worden

opgevoerd.

Restauratiesubsidie

Als wordt gewerkt met prestatieafspraken, dan is de eigenaar verplicht om het monument te behoeden voor verlies aan kwaliteit. In die zin kan dus geen sprake zijn van een toenemend beroep op het restauratiebudget.

Monumenten die in een 'ongezonde' situatie verkeren, moeten worden geholpen via provinciale programma's voor herbestemming, restauratie en exploitatieversterking van (rijks)-monumenten. De druk op het restauratiebudget zal hierdoor ongetwijfeld toenemen. Er zijn geen gegevens voorhanden die het mogelijk maken daarvoor een betrouwbare inschatting te maken. De verwachting is dat door programmering en prioritering op provinciaal niveau het decentrale draagvlak ook toeneemt, wat de matching van rijksmiddelen met provinciale en gemeentelijke middelen en bijdragen van bijvoorbeeld fondsen kansrijker maakt. Ook de kans op bijdragen uit middelen voor economische-toeristische structuurversterking, landschapsbeheer, ruimtelijke kwaliteit e.a. zal naar verwachting groeien.

Lening Nationaal Restauratiefonds:

Het bedrag dat jaarlijks door het Nationaal Restauratiefonds mogelijk zou moeten worden ingezet voor leningen ten behoeve van lang-cyclisch onderhoud bedraagt naar schatting maximaal € 21 miljoen. Het introduceren van de voorwaarde dat de eigenaar structureel reserveert voor lang-cyclisch onderhoud zal de vraag temperen.

1.11**AANBEVELINGEN VOOR NADER ONDERZOEK**

In dit rapport wordt een aantal aanbevelingen gedaan om in 2012 nader onderzoek te doen om het Brim per 2013 van een solide grondslag te voorzien en om eventueel gewenste verfijningen te kunnen doorvoeren.

- Voor de berekeningen in dit rapport wordt uitgegaan van de (door het veld onderschreven) vuistregel dat de instandhouding van een monument in goede of redelijke staat een gemiddelde jaarlijkse investering vergt van 2% van de herbouwwaarde. Wij stellen voor dat nader wordt onderzocht of dit percentage overeenkomt met de werkelijkheid en kan gelden voor alle categorieën monumenten.
- Voorgesteld wordt om als maat voor de herbouwwaarde van een gebouw de verzekerde waarde als uitgangspunt te nemen. Nader onderzoek is gewenst om te toetsen of dit in alle gevallen en in gelijke mate een goede afspiegeling vormt van de herbouwwaarde.
- Het is denkbaar dat bij het bepalen van de hoogte van de subsidie meer dan in het verleden onderscheid wordt gemaakt tussen de al of niet monumentale (lees historische) onderdelen van het monument. Het is echter de vraag welke inspanning gedaan moet worden om dat toepasbaar te kunnen maken. Ook is het de vraag wat een dergelijke maatregel oplevert. Om die vragen te kunnen beantwoorden, is nader onderzoek nodig.

- Een van de voorstellen betreft de introductie van een systeem waarbij de eigenaar structureel reserveert voor onderhoud (onderhoudsfonds) als voorwaarde om in aanmerking te komen voor financiële ondersteuning. Wij stellen voor dat in samenwerking met het Nationaal Restauratiefonds wordt onderzocht hoe dit kan worden geconcretiseerd.
- Het ontbreekt aan een landelijk beeld van de instandhoudingsopgave van de groene monumenten. Wij stellen voor dat een inventarisatie daarvan plaatsvindt, zodat gefundeerde keuzen gemaakt kunnen worden in de toedeling van subsidie.

HOOFDSTUK

2 De grond voor subsidie

Voor eigenaren van rijksmonumenten bestaat de mogelijkheid van een bijdrage in de kosten van het onderhoud van hun pand of terrein. In veel gevallen kunnen de onderhoudskosten jaarlijks worden afgetrokken van de belasting, wanneer de eigenaar belastingplichtig is in de zin van IB (inkomstenbelasting) of VpB (vennootschapsbelasting). Dat is meestal het geval als een pand wordt gebruikt voor wonen, werken/of horeca-activiteiten. Daarnaast is er, behalve voor woonhuismonumenten, de mogelijkheid van een jaarlijkse bijdrage in de onderhoudskosten in de vorm van een subsidie. Verder bestaat voor alle rijksmonumenten de faciliteit van laagrentende leningen bij het Nationaal Restauratiefonds. Een en ander is geregeld in het Brim (Besluit rijkssubsiëring instandhouding monumenten). De eerste regeling voor onderhoudssubsidie dateert van 1986 (Rijkssubsiëring Onderhoud Monumenten (ROM)); deze werd in 1990 vervangen door het Brom (Besluit rijkssubsiëring onderhoud monumenten). De regelingen waren gericht op sober en doelmatig onderhoud. Qua filosofie kunnen deze worden beschouwd als voorlopers van het huidige Brim, dat in werking trad in 2006 en waarop het onderhavige rapport betrekking heeft.

De rijksbijdrage aan het onderhoud vindt zijn legitimatie in de aanwijzing door het Rijk van bouwwerken als rijksmonument. Deze aanwijzing verleent het betreffende gebouw of terrein de status van cultureel erfgoed van nationale betekenis. Het veronderstelt dat de bijzondere waarden die het monument vertegenwoordigt zoveel mogelijk in stand gehouden moeten worden. Dit betekent dat aan het gebruik en het onderhoud van het gebouw of terrein voorwaarden gesteld worden. Vanwege het bijzondere karakter van de gebouwen (vormgeving, materiaalgebruik) zal het onderhoud veelal duurder zijn dan bij een niet-rijksmonument. Om te voorkomen dat daarmee een belemmering ontstaat voor het in goede staat houden van het monument, draagt het Rijk met fiscale aftrek, subsidie en laagrentende leningen bij in deze meerkosten.

Tabel 3

	Onderhoud	Restauratie
Woonhuismonumenten*	Fiscale aftrek/laagrentende lening	
Andere monumenten	Subsidie (Brim)	Subsidie (Bijzondere regelingen)

* Uitzondering hierop vormen de woonhuizen van AOM's, die aanspraak kunnen maken op subsidie.

Rijksmonumenten zijn bouwwerken of terreinen. Uitgangspunt is dat de primaire verantwoordelijkheid voor het onderhoud bij de eigenaar ligt. De overheid hoeft alleen bij te dragen als en voor zover het economische functioneren van het monument onvoldoende basis biedt voor het bekostigen van het noodzakelijke onderhoud.

Fiscale aftrek, subsidie en laagrentende leningen worden dus gezien als een bijdrage, die de eigenaar prikkelt en stimuleert tot een kwalitatief verantwoorde instandhouding van zijn monument.

Ten aanzien van de noodzaak van financiële ondersteuning van eigenaren van rijksmonumenten kunnen wij twee groepen onderscheiden:

1. De gevallen waarin het monument qua bestemming, exploitatie en staat van onderhoud in een 'gezonde' situatie verkeert en (zo nodig) met een relatief beperkte bijdrage van het Rijk in die situatie gehouden kan worden.
2. De gevallen waarin het monument qua bestemming en/of exploitatie en/of staat van onderhoud in een 'ongezonde' situatie verkeert en waar een relatief beperkte bijdrage in het onderhoud onvoldoende soelaas biedt om het monument 'gezonder' te maken en te houden.

De eerste groep is te verdelen in twee categorieën: één waarbij de kosten van onderhoud fiscaal aftrekbaar zijn, en een andere waar dat niet het geval is. Waar fiscale aftrek mogelijk is, kunnen monumenten zich op de vastgoedmarkt in principe voldoende redden. De meeste panden in deze categorie hebben een woon-, werk- of horecafunctie en kunnen, zo nodig met fiscale aftrek, in een kwalitatief voldoende planmatig onderhoud voorzien. De tweede categorie kan geen gebruikmaken van fiscale aftrek en zal zich meestal op de reguliere vastgoedmarkt niet kunnen redden. Voorbeelden zijn gemalen, molens, veel kerkgebouwen en kastelen en buitenplaatsen met een museale functie, alsmede veel groene en archeologische monumenten. Als sprake is van een duurzame bestemming kan de eigenaar met een subsidie voldoende in het noodzakelijke onderhoud voorzien. Voor beide categorieën geldt dat, door het gebruik van de fiscale faciliteit of van reguliere subsidiemogelijkheden, sprake is van een gezonde situatie.

De tweede groep monumenten kan zich, ook als gebruik zou worden gemaakt van de fiscale faciliteit of reguliere subsidies, op eigen kracht niet zomaar redden. Dat kan heel verschillende oorzaken hebben. Zo raken specifieke typen monumenten hun oorspronkelijke functie kwijt door maatschappelijke en economische ontwikkelingen. Dat zien wij bij veel kerken en kloosters, kazernecomplexen, bedrijfsmonumenten, boerenbedrijven, landgoederen en buitenplaatsen. Omdat deze hun karakter (en daarmee de onderscheidende kwaliteiten) vaak sterk ontlenen aan die oorspronkelijke functie, worden ze niet gemakkelijk opgevangen binnen de reguliere vastgoedmarkt. Herbestemming is veelal een complexe en kostbare zaak.

Er zijn ook monumenten die hun oorspronkelijke functie nog wel hebben, maar waar sprake is van een negatieve exploitatie. Zo kan een boerenbedrijf dat naast het bedrijfsgedeelte meerdere historisch waardevolle onderdelen kent, zo zwaar gebukt gaan onder de onderhoudslast dat een negatieve exploitatie ontstaat. Er zijn buitenplaatsen die nog bewoond worden door de familie, maar waar het onderhoud (alleen al vanwege de tuin eromheen) zoveel kost in verhouding tot de (vaak beperkte) inkomsten, dat per saldo sprake is van een negatief inkomen. Verder zijn er monumenten waar sprake is van achterstallig onderhoud, vaak in combinatie met leegstand. Hier is eerst een integrale restauratie nodig. Verder zijn er objecten waar het jaarlijkse onderhoud dusdanig omvangrijk is dat een beperkte bijdrage van het Rijk geen zoden aan de dijk zet.

In al deze gevallen is er onvoldoende basis voor een duurzaam gezond beheer en exploitatie. Een subsidie, gericht op sober en doelmatig planmatig onderhoud zal het werkelijke probleem niet oplossen. In deze situaties is vaak maatwerk nodig en moet een relatie gelegd worden met de provinciale/regionale en lokale maatschappelijke, economische en culturele agenda. De problematiek heeft immers niet direct te maken met de rijksbeschermd status van het pand, maar met de bestemming/functie ervan. De keuze om een 'ongezonde' situatie in stand te houden/of juist 'gezond' te maken met inzet van overheidsmiddelen is een bestuurlijke keuze op grond van maatschappelijke, economische en/of andere motieven; een beleidskeuze dus. Dat het om een rijksmonument gaat, geeft ook een nationale dimensie aan de opgave.

Als er argumenten zijn in het kader van andere nationale beleidsdoelen, kan de betrokkenheid van het Rijk verder reiken (in lijn met de uitgangspunten van de Beleidsvisie Erfgoed en Ruimte). Afhankelijk daarvan kan het Rijk met kennis en financiële ondersteuning bijdragen aan herbestemming, exploitatie en/of restauratie. Hetzelfde geldt voor de provincie en gemeente als er regionale en/of lokale belangen aan de orde zijn. Daarnaast kunnen er redenen zijn voor fondsen en bedrijfsleven om bij te dragen.

De fiscale aftrek, laagrentende financiering en (waar dat niet of onvoldoende werkt) onderhoudssubsidie zijn gericht op het stimuleren en ondersteunen van eigenaren van rijksmonumenten in de opgave, die zij primair zelf hebben, om hun monument in een bouwtechnisch gezien gezonde situatie te houden.

Monumenten die in een 'ongezonde' situatie verkeren, vragen om ondersteuning op maat en zoveel mogelijk via publiek-publieke en publiek-private samenwerking. Het stellen van prioriteiten is noodzakelijk en zou bijvoorbeeld via provinciale programma's voor herbestemming, restauratie en exploitatieversterking van (rijks-)monumenten geregeld kunnen worden.

HOOFDSTUK

3

Evaluatie van de Brim-regeling: filosofie deugt, effectiviteit moet beter

Het ministerie van OCW kondigde begin 2011 aan de huidige Brim-regeling te evalueren. In 2011 is een eerste onderzoek uitgevoerd in het kader van deze evaluatie. De vraag daarbij was of de regeling tegemoet komt aan de doelstelling: planmatig onderhoud bevorderen om daarmee rijksmonumenten die in een goede of redelijke staat verkeren, ook in die staat te houden en daarmee (kostbare) restauraties zoveel mogelijk te voorkomen. Gebleken is dat een breed draagvlak bestaat voor een regeling die daarop ziet. Het blijkt in de praktijk ook effect te sorteren: steeds meer eigenaren voeren planmatig onderhoud uit. In het huidige verdeelsysteem moet echter de laatste jaren een aanzienlijk deel van de eigenaren die subsidie aanvragen, teleurgesteld worden. Daardoor kunnen niet alle monumenten bediend worden, ontstaat onzekerheid en blijven aanvullende investeringen uit. Dat geldt ook voor een grote groep monumenten, waarvan evident is dat deze de financiële steun echt nodig hebben. Hier ligt, door het uitblijven van subsidie, verslechtering van de kwalitatieve toestand op de loer. De verdeling van de middelen zou beter moeten inspelen op de feitelijke behoefte, waarbij de functie van het monument en het type eigenaar een rol spelen. De bijdrage van het Rijk moet zoveel als mogelijk werken als aanjager van private en andere aanvullende investeringen.

De generieke maximaal subsidiabele kosten, zoals tot nu toe gehanteerd in het Brim, hebben geen directe relatie met de daadwerkelijke behoefte van het individuele monument. Dat leidt tot ongewenste effecten. Voor de grotere monumenten staat de te verkrijgen subsidie niet in verhouding tot de (omvangrijke) onderhoudsopgave, voor de kleinere ontstaat ruimte om ook achterstallig onderhoud op te voeren in de subsidieaanvraag.

Het monumentenveld geeft nadrukkelijk aan dat er incidentele grootschalige ingrepen nodig zullen zijn die niet in een regulier onderhoudsregime kunnen worden ondergebracht. Er zal dus naast een onderhoudsregeling ook een restauratieregeling moeten blijven bestaan.

De doelstelling om door middel van planmatig onderhoud te voorkomen dat opnieuw verval optreedt en uiteindelijk weer een restauratienoodzaak ontstaat, moet overeind blijven. Het planmatig onderhoud heeft een impuls gekregen door de Brim-regeling. De verdeling van de beschikbare middelen moet echter effectiever plaatsvinden. De noodzaak van een afzonderlijke restauratiesubsidieregeling blijft.

HOOFDSTUK

4

Uitgangspunten voor een nieuwe subsidieregeling voor onderhoud

Door het ministerie van OCW zijn de volgende uitgangspunten geformuleerd voor de uitwerking van een nieuwe subsidieregeling voor onderhoud van rijksmonumenten:

1. Het Brim heeft en houdt als doel het stimuleren van planmatig onderhoud, het beperken en zoveel mogelijk voorkomen van grote restauraties en het op orde houden van de voorraad rijksmonumenten in redelijke tot goede staat.
2. In lijn met het kabinetsbeleid gaat de voorkeur uit naar lenen boven subsidie verlenen en moet het cultureel ondernemerschap van de eigenaar gestimuleerd worden (eigen inkomsten genereren).
3. Qua volume wordt uitgegaan van een totaalbudget (2012) van € 51 miljoen voor planmatig onderhoud. In het kader van de algemene efficiencykorting zal dit bedrag teruglopen naar € 48,5 miljoen voor 2013 en verder.
4. De subsidie moet daar terecht komen waar ze het meest nodig is, gezien vanuit het monument, de functie daarvan en het type eigenaar.
5. De regeling moet de monumenten en hun eigenaren zoveel mogelijk op maat bedienen, dus afgestemd op de daadwerkelijke behoefte.
6. De middelen moeten sober en doelmatig worden ingezet, dat wil zeggen gericht op het instandhouden van de bouwkundige staat van het monument en niet op substantiële verbetering.
7. Het systeem van verdeling van de beschikbare gelden moet de eigenaren zekerheid en continuïteit bieden.
8. Er wordt meer nadruk gelegd op kwaliteitsborging (in lijn met de rijkvisie MoMo (Modernisering van de Monumentenzorg)).
9. De regeling moet zo eenvoudig mogelijk zijn, zodat de administratieve last zo beperkt mogelijk wordt gehouden.

ARCADIS en Hylkema Consultants hebben naar aanleiding van het eerste spoor van het evaluatieonderzoek een aantal aanbevelingen geformuleerd. Voor zover deze de hiervoor genoemde uitgangspunten niet overlappen, gaat het om de volgende aanbevelingen:

- Voor grote objecten waarvan het onderhoud zeer kostbaar is, is specifieke aandacht nodig.

- Voor monumenten waarbij leegstand aan de orde is of dreigt (zoals bij een groeiend aantal kerken en kloosters) heeft subsidiëren van onderhoud weinig zin zolang er geen perspectief is op een nieuwe bestemming. Hier moet dus de herbestemming bij betrokken worden.
- De regeling zou meer moeten uitgaan van vertrouwen in eigenaren als de besteding van de subsidie aantoonbaar in goede handen is. Waar dat kan, zou volstaan kunnen worden met verantwoording achteraf.
- De effectiviteit van de regeling is gebaat bij professionele beheersituaties. Dat kan bevorderd worden door:
  - het stellen van kwaliteitseisen;
  - te stimuleren dat monumenten in beheer komen bij professionele beheerorganisaties;
  - te stimuleren dat de kennis en deskundigheid van professionele beheersorganisaties meer ten dienste worden gesteld van kleinere stichtingen en verenigingen, waarbij het lokale draagvlak in stand blijft;
  - te stimuleren dat gemeenten met monumentenbezit (blijven) investeren in de vereiste capaciteit en specifieke deskundigheid;
  - te bevorderen dat de loketfunctie van gemeenten goed functioneert;
  - een effectieve kennisondersteuning vanuit de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Dit voorstel is gericht op een nieuwe subsidieregeling die erin moet voorzien dat de beschikbare middelen vooral daar worden ingezet, waar dat ook daadwerkelijk nodig is om het monument in een goede of redelijke conditie te houden. Hierbij is de primaire verantwoordelijkheid van de eigenaar uitgangspunt. De nieuwe regeling moet tegemoetkomen aan de hiervoor geformuleerde uitgangspunten.

HOOFDSTUK

5

Is er een alternatief voor subsidiëring?

Het kabinet geeft in algemene zin de voorkeur aan financieren boven subsidiëren. De vraag is in dit verband of eigenaren van rijksmonumenten, niet zijnde woonhuizen, ook (voldoende) geholpen zouden zijn met laagrentende leningen ten behoeve van het planmatig onderhoud van hun monument. In het algemeen geldt de stelregel dat de looptijd van een lening nooit langer mag zijn dan de afschrijvingstermijn van de investering. Kortcyclisch onderhoud kent korte afschrijvingstermijnen (als bijvoorbeeld schilderwerk in vijf jaar wordt afgeschreven, dan moet er opnieuw in worden geïnvesteerd). Voor kort-cyclisch (regulier) onderhoud is lenen geen reëel alternatief. Een voortdurende financiering van de onderhoudsinspanning met leningen met een langere looptijd zou leiden tot een opeenstapeling van leningen. Bij restauratie en lang-cyclisch onderhoud ligt dat anders, daar is een verschuiving van subsidiëring naar financiering te overwegen.

Het is niet reëel ervan uit te gaan dat financiële ondersteuning bij het uitvoeren van regulier planmatig onderhoud kan worden geboden in de vorm van leningen. Voor lang-cyclisch onderhoud en restauraties is dat te overwegen voor zover daar nu al geen sprake van is.

HOOFDSTUK

6 Terug naar een onderhouds- en een restauratieregeling

In de praktijk blijkt de nodige verwarring te bestaan over het begrip *instandhouding*. Door de één wordt dat begrepen als alleen onderhoud, door de ander als de optelsom van onderhoud en restauratie. In het huidige Brim wordt onder instandhouding verstaan: onderhoud plus partieel herstel. Voor de subsidiëring van restauratie is in het Brim een apart artikel (35) opgenomen. Op grond van dit artikel kan, via speciale restauratieregelingen een bijdrage worden verkregen om een monument (of een deel daarvan) van matige of slechte (technische) kwaliteit in één keer in redelijk tot goede staat te brengen.

Restauratie is vaak het gevolg van achterstallig onderhoud. In de praktijk is echter gebleken dat in de meerjareninstandhoudingsplannen in een aantal gevallen ook achterstallig onderhoud is meegenomen. Daarvoor had dus eigenlijk een beroep gedaan moeten worden op het restauratieartikel. Ongeveer 20% van het Brim-budget is besteed aan het wegwerken van achterstallig onderhoud.

Het verdient aanbeveling om in het vervolg weer te spreken over onderhoud enerzijds en restauratie anderzijds en de term instandhouding te verlaten, althans in de regeling. Onderhoud omvat alle werkzaamheden die niet kunnen worden aangemerkt als restauratie of werkzaamheden als gevolg van een calamiteit (brand, storm etcetera). Onderhoud omvat dus de reguliere werkzaamheden als schilderen, voegwerk bijhouden, goten onderhouden, snoeien en maaien e.a. (ook wel *kort-cyclisch onderhoud* genoemd) én het incidentele noodzakelijke groot onderhoud zoals het vernieuwen van de dakbedekking, het vervangen van goten, herplanten van bomen die aan het eind van hun Latijn zijn, vernieuwen van verharding etcetera (*lang-cyclisch onderhoud*). Bij *onderhoud* gaat het om werkzaamheden die nodig zijn om het monument in goede of redelijke staat te houden, bij *restauratie* om werkzaamheden die nodig zijn om een monument (weer) in die staat te brengen. In de behoefteramingen die in het verleden in opdracht van het ministerie van OCW zijn uitgevoerd, is als stelregel gehanteerd dat een goede of redelijke staat betekent dat de investering niet meer dan 20% van de herbouwwaarde van het pand behelst.

Voor wat betreft de investering in het onderhoud is een gangbaar uitgangspunt dat voor monumenten in goede of redelijke staat voor het kort-cyclische onderhoud 1% van de herbouwwaarde nodig is en voor het lang-cyclische onderhoud nog eens 1% per jaar.

Instandhouding van monumenten omvat zowel kort- en lang-cyclisch onderhoud als restauratie, maar voor de eenduidigheid in de toepassing lijkt het beter te kiezen voor een onderhoudsregeling en een restauratieregeling. De restauratieregeling moet wel ergens haar wettelijke basis hebben. Nu ligt die in het Brim (artikel 35). Het ministerie van OCW heeft met de provincies afgesproken om de subsidiëring van restauraties vanaf 2012 via de provincies te laten verlopen. Laagrentende leningen ten behoeve van restauraties lopen via het Nationaal Restauratiefonds.

HOOFDSTUK

7

Er moeten keuzen worden gemaakt

2011 was het eerste jaar waarin alle monumenten in principe in aanmerking kwamen voor een subsidie en/of een laagrentende lening. In dat jaar was de feitelijke subsidievraag aanmerkelijk groter dan de beschikbare middelen. Ter illustratie: er is in de periode 2006-2011 voor € 550.000.000,- subsidie aangevraagd, er werd in totaal € 250.000.000,- toegewezen. Er moest in 2011 geloot worden en veel eigenaren werden teleurgesteld. Door het hanteren van maximaal subsidiabele kosten is de gevraagde subsidie overigens geen maat voor de werkelijke behoefte, hoogstens voor wat men denkt te kunnen krijgen.

Van alle eigenaren die in aanmerking komen voor subsidie heeft daadwerkelijk circa 30% een aanvraag ingediend. Er is dus nog een aanzienlijke groep monumenten waarvoor op dit moment geen aanvraag wordt ingediend. Er zijn eigenaren die geen subsidie of lening aanvragen omdat zij de mogelijkheden niet kennen, of de aanvraag te ingewikkeld vinden. Er zijn eigenaren die het onderhoud op een andere manier financieren of daarvan om principiële redenen afzien. Het is waarschijnlijk dat het beroep op Brim-onderhoudssubsidie zal toenemen, zeker als de regeling meer bekend en eenvoudiger wordt. Daarmee zal de afstand tussen vraag en aanbod in de toekomst alleen maar groter worden. Het zal duidelijk zijn dat een beperkte aanpassing van de bestaande regeling onvoldoende zoden aan de dijk zet; er zal een fundamenteel andere allocatie van de middelen moeten plaatsvinden. De wens is om zoveel mogelijk monumenten die het echt nodig hebben, te bedienen met de beschikbare middelen. Dat roept twee vragen op: kan de reikwijdte van de regeling versmald worden (*wat* moet minimaal gesubsidieerd worden?) en kunnen wij monumenten uitsluiten (voor *wie* is subsidie écht nodig?). Hierop gaan wij in de volgende paragrafen 8 en 9 nader in.

Het beschikbare budget verder vergroten, is in de huidige context geen reële veronderstelling. Het is daarom zaak om de regeling zo in te richten dat de middelen vooral daar worden ingezet, waar dat ook daadwerkelijk nodig is om het monument in een goede of redelijke conditie te houden. Hoe dan ook: de tering zal naar de nering gezet moeten worden en dat betekent keuzen maken.

HOOFDSTUK

8

Wat moet minimaal worden gesubsidieerd?

Bij de huidige Brim-regeling wordt als uitgangspunt gehanteerd dat de middelen sober en doelmatig worden ingezet. Oogmerk is dat de te subsidiëren werkzaamheden gericht zijn op het instandhouden van de bouwkundige staat van het monument en niet op substantiële verbetering. Verbeteren is natuurlijk prima, maar de Brim-subsidie is bedoeld om de bestaande situatie te consolideren.

In de praktijk is in veel gevallen meer gedaan met Brim-geld. In de meerjarenonderhoudsprogramma's werden vaak werkzaamheden meegenomen die verder gaan dan voorkomen van achteruitgang. In bepaalde gevallen kon zelfs van een gefaseerde restauratie worden gesproken. De verhoging (vanaf 2009) van de maximale subsidiabele kosten (voor kerkgebouwen naar € 699.999,--!) en de mogelijkheid om tot € 1 miljoen aan subsidiabele kosten subsidie te verkrijgen voor grootschalige objecten (in de praktijk voornamelijk kerken), heeft daarvoor extra veel ruimte geboden. Daarmee is veel goed en noodzakelijk werk verricht, maar het stond vaak ver af van sober en doelmatig voorkomen van nieuw verval. Voor de zuiverheid is het goed om het uitgangspunt strikter na te leven. De reguliere Brim-subsidie moet gaan naar waar het voor bedoeld is. Omdat daarmee restauratiewerk wordt uitgesloten, zal een grotere druk ontstaan op het restauratiebudget.

De eerste mogelijkheid om de tering naar de nering te zetten, is dus een striktere hantering van het onderscheid tussen planmatig onderhoud, gericht op het voorkomen van verval enerzijds en restauratie anderzijds.

Daarmee zullen nog niet alle monumenten die het nodig hebben, bediend kunnen worden. Om dat te bereiken, is een verdere versobering van de reikwijdte nodig. De subsidie zou beperkt kunnen worden tot dat deel van het onderhoud dat noodzakelijk is om het exterieur van het pand in goede of redelijke staat te houden. Daarmee wordt onderhoud van elementen van het interieur uitgesloten. Het zou te vergelijken zijn met de subsidiabele kosten zoals gehanteerd in de Brom-regeling die tot 2006 bestond. Er wordt ook wel de term 'wind- en waterdicht houden' voor gehanteerd. Er moet nader bezien worden welke maximale kosten gehanteerd worden; een inschatting is dat jaarlijks ongeveer 0,5% van de herbouwwaarde nodig zou zijn voor dit onderhoud. Daarvan kan het Rijk een percentage subsidiëren. Berekeningen tonen aan dat, met als maximale kosten 0,5% van de herbouwwaarde, het huidige subsidiebudget volstaat om aan de vraag te voldoen, mits de subsidie wordt ingezet voor monumenten die in redelijk tot goede staat zijn en mits fiscaal relevante monumenten voor een belangrijk deel worden uitgesloten van subsidie (voor de berekeningen, zie bijlage 2).

Voor de groene monumenten kan het begrip 'wind- en waterdicht' uiteraard niet gehanteerd worden.

Hier zou het beperkt kunnen worden tot het onderhoud dat nodig is om de hoofdstructuur in de aanleg en de inrichting van het terrein in goede of redelijke staat te houden. De maximaal subsidiabele kosten kunnen berekend worden op basis van normen voor verschillende terreintypen, zoals die binnen de sector van het groenbeheer ontwikkeld zijn of worden. Bij archeologische monumenten is subsidie beperkt tot die werkzaamheden die ten minste nodig zijn om de bescherming van de archeologische waarden te waarborgen.

Een tweede mogelijkheid om de tering naar de nering te zetten, is de subsidiabele kosten te beperken tot onderhoud aan het exterieur (gebouwen) c.q. de hoofdstructuur (terreinen) van het monument.

Het is uit de aard van de regeling niet de bedoeling dat onderhoudssubsidie wordt besteed aan onderdelen van het monument die niet van monumentale (materiaal-historische) waarde zijn. Deze werkzaamheden zijn in principe niet subsidiabel. De vraag is of de definitie van wat monumentaal is, voldoende discretionair is en/of de regels daaromtrent strikter kunnen worden gehanteerd. Is het wel of niet noodzakelijk om subsidie te geven voor onderhoud van een kap waarvan de balkenstructuur geheel is vernieuwd? Moet subsidie gaan naar een geheel nieuw opgetrokken achtergevel, of bij een restauratie vervangen kozijnen?

In de praktijk wordt al een deel van de opgevoerde kosten geschrapt omdat deze (op basis van de subsidieleidraad) niet als sober en doelmatig worden aangemerkt of omdat de geplande ingrepen niet bijdragen aan de instandhouding van monumentale waarden. Naar schatting van de RCE gaat het om circa 15-20% van de opgevoerde kosten. Een onderscheid naar het criterium (niet) sober of doelmatig, respectievelijk (niet) gericht op instandhouding monumentale waarden kan niet worden gegeven.

Een verdere precisering van monumentale onderdelen kan in de meeste gevallen niet uit de redengevende omschrijving worden afgeleid. Daarvoor zou een herinventarisatie moeten worden uitgevoerd.

De Vereniging Hendrick de Keyser hanteert de zogenoemde G-C-I-code om de monumentale waarde van het monument en zijn onderdelen te kunnen vaststellen. Het monument wordt beoordeeld op de waarde van de gevel (G), het casco (C) en het interieur (I). Dit leidt tot een bepaalde score, die gebruikt kan worden bij het berekenen van de subsidiabele kosten. Bijvoorbeeld: onderhoud aan een gevel met een code G (monumentale waarde is voor 50-100% intact) komt voor het volledige subsidiebedrag in aanmerking, een gevel met de code g (monumentale waarde is voor minder dan 50% intact) krijgt niet meer dan 50%.

Vanuit het monumentenveld wordt de G-C-I-methode gezien als een goede mogelijkheid om subsidie beter af te stemmen op de monumentale waarde. Het veld stelt ook voor dat de eigenaar van het monument verantwoordelijk wordt voor het in beeld brengen van de monumentale waarde, zodat geen herinventarisatie vanuit de overheid behoeft plaats te vinden.

Bij de toepassing van bovenomschreven werkwijze is een aantal kanttekeningen te plaatsen:

- Het vaststellen van de monumentale waarde kan alleen gebeuren door deskundigen. De eigenaar zal dus kosten moeten maken voor het inhuren van expertise.

- Een eigenaar heeft belang bij een maximale score voor de monumentale waarde. Door (namens) de eigenaar aangeleverde informatie zal op zijn minst dus steekproefsgewijs moeten worden gecontroleerd.
- Architectenbureau Prent concludeert op basis van onderzoek naar de toepassing van de G-C-I methode dat het lastig is om de monumentale waarde van het casco vast te kunnen stellen.
- Ook voor gebouwen met een zogenaamde ‘vanwege’ bescherming is onderhoud in principe subsidiabel. Bij toepassing van de G-C-I-methode vervalt de subsidie voor de niet-monumentale delen van het gebouw.

Maar belangrijker nog dan bovenstaande kanttekeningen is de vraag wat het effect is van de toepassing van de G-C-I-methode, of in andere woorden: wat levert het op?

Het onderzoek van architectenbureau Prent geeft geen antwoord op bovenstaande vraag. De ervaringen van Vereniging Hendrick de Keyser zijn gebaseerd op het beheer van voornamelijk woonhuismonumenten. Het is bekend dat in deze categorie de combinatie van bijvoorbeeld een monumentale gevel en volledig of gedeeltelijk vernieuwd casco nogal eens voorkomt. Volgens experts komt het bij de Brim-monumenten (kerken, kastelen, molens, en dergelijke) nauwelijks voor dat gevel of casco niet of maar in beperkte mate een monumentale waarde vertegenwoordigt. Voor interieurs ligt dat anders, maar met de monumentale waarde daarvan kan op een andere (eenvoudiger) manier rekening worden gehouden (zie paragraaf 14).

Om uitsluitel te verkrijgen, is nader onderzoek nodig.

Het is denkbaar dat bij het bepalen van de hoogte van de subsidie meer dan in het verleden onderscheid wordt gemaakt tussen de al of niet monumentale (lees historische) onderdelen van het monument. Het is echter de vraag wat een dergelijke maatregel oplevert. Om die vraag te kunnen beantwoorden, is nader onderzoek nodig.

Enkele fracties in de Tweede Kamer hebben staatssecretaris Zijlstra gevraagd of de technische urgentie niet meer leidend moet zijn bij het verlenen van subsidie. Vanuit de doelstelling van de regeling lijkt deze vraag op het eerste oog niet relevant. De Brim-regeling ziet immers op planmatig onderhoud van monumenten die in een goede of redelijke staat verkeren. Er zou dus geen sprake moeten zijn van ernstige technische urgentie. In dergelijke gevallen zou een beroep moeten worden gedaan op het restauratie-artikel.

In de praktijk ligt het minder zwart-wit; een monument dat overall in een redelijke tot goede conditie verkeert, kan op onderdelen wel degelijk een urgente onderhouds noodzaak kennen. Als de urgente werkzaamheden niet op korte termijn plaatsvinden, kan vervolgschade optreden. Voor het betreffende onderdeel zou zelfs gevaar voor de veiligheid kunnen ontstaan. Dat zou een reden kunnen zijn om aan monumenten waarbij dergelijke urgente problemen spelen, voorrang te geven. Dat mag echter niet zo ver gaan dat alleen technisch urgente zaken gesubsidieerd worden. Dat zou immers haaks staan op de breed gedragen grondgedachte van het Brim: gezond houden wat gezond is. Als monumenten in goede staat van onderhoud geen reële kans meer zouden hebben op subsidie, zou dat het achterwege laten van onderhoud juist stimuleren. Dat zou averechts werken.

Subsidie beperken tot technisch urgente problemen is dus niet in lijn met de bedoelingen van de regeling. De technische urgentie zou echter wel een criterium kunnen zijn bij het stellen van nadere prioriteiten. Dat zou nodig zijn als ook met een nieuwe regeling de beschikbare middelen onvoldoende zijn om alle aanvragen voor subsidie te honoreren. Daartoe zal aan de conditiemeting het aspect urgentie moeten worden toegevoegd. Hierbij kan eventueel de NEN 2767 toegepast worden. De urgentie wordt dan bepaald vanuit vier invalshoeken: gebruik, esthetica, gevolgschade en veiligheid.

De meer algemene vraag of slechte en matige monumenten niet meer voorrang moeten krijgen boven de goede en redelijke, is van een andere orde. Het is de fundamentele vraag of vastgehouden moet worden aan de keuze om zoveel mogelijk goed te houden wat goed is en verval te voorkomen. Als gezegd; het monumentenveld staat daar nog altijd unaniem achter. Als dit uitgangspunt overeind blijft, rest nog de vraag of de verhouding tussen de budgetten voor onderhoud c.q. restauratie de juiste is. Uitgangspunt is dat er een zekere restauratieachterstand wordt geaccepteerd en in zekere zin ook bevorderlijk is voor het instandhouden van het restauratieambacht. Als het beeld is dat er een (te groot) aantal monumenten in acuut gevaar verkeert, dan moet goed bezien worden/of de achterstand te groot is en/of de verhouding tussen investering in onderhoud c.q. restauratie in balans is.

Als vastgehouden wordt aan het uitgangspunt dat zoveel mogelijk voorkomen moet worden dat verval optreedt van rijksmonumenten in goede of redelijke staat, dan kan subsidie niet beperkt worden tot het wegwerken van urgente technische problemen. Als de beschikbare middelen onvoldoende zijn ten opzichte van de subsidievraag, zou wel prioriteit gegeven kunnen worden aan urgente werkzaamheden die nodig zijn om gevolgschade, onveilige situaties, beperking van het gebruik of storende ruimtelijke effecten te voorkomen.

Conclusie

Om de effectiviteit van de regeling voor onderhoudssubsidie te verhogen, dat wil zeggen met de beschikbare middelen zoveel mogelijk monumenten in een goede of redelijke staat te houden, kan gekozen worden voor een versobering. Mogelijkheden daartoe zijn:

- Subsidie daadwerkelijk beperken tot het voorkomen van verval door middel van planmatig onderhoud, en dus geen (gefaseerde) restauratiewerkzaamheden te subsidiëren (consolidatie).
- Subsidie te beperken tot het onderhoud van het exterieur van gebouwde monumenten, de dragende kenmerken zoals de hoofdstructuur (groene monumenten) en werkzaamheden die minimaal noodzakelijk zijn om archeologische waarden te beschermen.
- Bij overvraag prioriteit te geven aan plannen waarbij sprake is van een hoge urgentie uit oogpunt van (in die volgorde) veiligheid, vervolgschade, gebruik en (eventueel) negatieve beeldkwaliteit.

HOOFDSTUK

9

Voor wie is subsidie echt nodig?

Als gezegd, is het onder de huidige regeling niet mogelijk om met de beschikbare middelen te voldoen aan de subsidievraag. Maar is de subsidie wel in alle gevallen nodig en gerechtvaardigd? Kunnen bepaalde categorieën monumenten worden uitgesloten van subsidie (er zou dan alleen fiscale aftrek en/of laagrentende financiering mogelijk zijn), zoals dat ook bij de woonhuismonumenten reeds het geval is? Kan subsidie uitgesloten worden indien de huidige functie c.q. bestemming voldoende mogelijkheden biedt om (met fiscale aftrek) het onderhoud te financieren? Zou subsidie alleen aan de orde kunnen zijn als de financiële situatie van de eigenaar het nodig maakt?

Onderzocht is in hoeverre het zinvol en verantwoord is om de subsidie afhankelijk te maken van:

1. de categorie waarbinnen het monument valt;
2. de huidige functie/bestemming van het monument;
3. de financiële positie van de eigenaar;
4. de maatschappelijke functie van het monument

Ad 1 - Categorie

Er zijn argumenten die kunnen legitimeren dat subsidie niet nodig zou zijn, bijvoorbeeld als de functie/bestemming voldoende kan voorzien in het onderhoud (zie ad 2 - Huidige functie/bestemming), maar er is geen categorie te benoemen die los daarvan sowieso geen subsidie nodig zou hebben. Binnen elk van de categorieën komen situaties voor waar subsidie in de gegeven omstandigheden een onmisbare prikkel is. De categorie woonhuizen is de enige categorie waarbij in principe altijd sprake is van de mogelijkheid van fiscale aftrek. Ook als het woonhuis een andere functie heeft gekregen, zal dat doorgaans het geval zijn. Om die reden is de categorie woonhuismonumenten al eerder uitgesloten van subsidie. Er zijn de zogenoemde ‘vanwege-monumenten’, objecten die louter beschermd zijn vanwege de aanwezigheid van een cultuurhistorisch waardevol onderdeel, zoals een orgel. In een dergelijk geval komt het onderhoud van het gebouw (of een gedeelte daarvan) dat dit ‘vanwege-monument’ in zich draagt, ook voor subsidie in aanmerking, ook al is het zelf op geen enkele manier monumentaal. De gedachte is dat als het gebouw er slecht bij staat, dat voor het betreffende waardevolle object ook niet goed is. Vanuit het uitgangspunt dat alleen monumentale waarden in aanmerking komen voor subsidiëring, zou de subsidie beperkt kunnen worden tot het waardevolle object zelf (mits het gaat om subsidiabele onderhoudskosten). Met als risico dat door onvoldoende onderhoud aan het ‘vanwege-monument’ het cultuurhistorisch onderdeel alsnog verloren gaat.

Er zijn, behalve de woonhuismonumenten, geen categorieën monumenten waarvoor subsidie in generieke zin niet nodig zou zijn. Subsiëring van onderhoud van een zogenaamd 'vanwege-monument' zou beperkt kunnen worden tot het object dat aanleiding is voor de Rijksbescherming.

Ad 2 - Huidige functie/bestemming

Voor monumenten die gebruikt worden voor wonen, werken, horeca e.a. is doorgaans fiscale aftrek mogelijk van de onderhoudskosten¹ en bestaat ook de mogelijkheid tot het aangaan van laagrentende leningen. Om die reden is er eerder al voor gekozen om de categorie woonhuismonumenten uit te sluiten van subsidie. Die keuze zou in principe ook gemaakt kunnen worden voor agrarische gebouwen, horeca-instellingen en deels ook voor de categorie liefdadigheidsinstellingen (namelijk hofjeswoningen) en kastelen, landhuizen en dergelijke die in gebruik zijn als woning of werkpand. Naar schatting betreft dat circa 25% van de monumenten die nu een beroep kunnen doen op Brim-subsidie. Uitsluiting van deze groep monumenten leidt tot een (theoretische) reductie van circa 15% van de totale behoefte. De keuze om generiek bepaalde categorieën uit te sluiten zou voor een aantal situaties negatief uitpakken.

- Er zijn monumenten die oorspronkelijk een woon- of werkfunctie hadden, maar een andere bestemming hebben gekregen waarbij de baten vrijwel nooit opwegen tegen de kosten van exploitatie (bijvoorbeeld een museum). Niet de oorspronkelijke, maar de huidige functie moet daarom het criterium zijn.
- Er zijn ook monumenten die beheerd worden door een organisatie met een ideële doelstelling, gericht op instandhouding van monumenten (stadsherstelorganisaties, woningcorporaties e.a.) waarvan een deel de status heeft van Aangewezen Organisatie voor Monumentenbehoud (AOM's). Hier zou uitsluiting van subsidie ingrijpende gevolgen hebben omdat dit niet of onvoldoende kan worden gecompenseerd door fiscale aftrek en laagrentende leningen. Voor deze groep zou een uitzondering gemaakt moeten worden/of compenserende maatregelen moeten worden getroffen. Zo zou bijvoorbeeld voor de aankoop van panden een laagrentende lening beschikbaar gesteld kunnen worden. Eén van de factoren die hier speelt, is dat de maximale huur die gevraagd kan worden eigenlijk onvoldoende is in relatie tot de kosten. Het ministerie van BZK heeft te kennen gegeven te werken aan de liberalisering van huren voor monumentenpanden. Mocht deze maatregel worden geëffectueerd, dan is te overwegen om onderhoudssubsidie voor woonhuismonumenten in beheer bij stadsherstelorganisaties en woningcorporaties op termijn af te schaffen (uitfaseren). Het totale effect op de behoefte aan subsidiebudget is overigens beperkt: de subsidiebehoefte van woonhuizen die in aanmerking komen voor een Brim-subsidie bedraagt ongeveer 2% van de totale behoefte.

¹ Voor eigen woningen (box 1) en door particulieren verhuurde rijksmonumenten (box 3) bestaan **extra** fiscale faciliteiten voor aftrek van onderhoudskosten; dat geldt niet voor ondernemingen die in een (eigen) monumentenpand zijn gevestigd. Voor hen gelden dezelfde regels als voor andere ondernemingen.

- Er zijn ook situaties waarin wel sprake is van een 'economische' functie (wonen, werken, horeca e.a.) maar waar een negatieve balans is tussen baten en lasten. De kosten van onderhoud van gebouwen en het terrein eromheen zijn dan niet op te brengen zonder financiële steun. Fiscale aftrek biedt bij relatief beperkte inkomsten geen/of weinig soelaas. In principe is hier sprake van een 'ongezonde' relatie tussen het onderhoudskarakter van het onroerend goed enerzijds en het feitelijke gebruik anderzijds.

In veel gevallen wordt daarvoor, uit culturele, toeristisch-economische, ruimtelijke of maatschappelijke redenen toch bewust gekozen. Wegvallen van subsidie van rijkswegen zou het financiële draagvlak onder dergelijke situaties ernstig kunnen schaden.

Voorbeelden zijn grote monumentale boerderijcomplexen en een aantal kastelen, landgoederen en buitenplaatsen. In deze complexen wordt nog wel een bedrijf uitgeoefend en gewoond, maar er komt bij lange na niet voldoende geld binnen om het kostbare onderhoud te betalen. Fiscale aftrek draagt slechts zeer beperkt bij. Een kasteel als Middachten bijvoorbeeld is nog in particulier bezit en dat is de beste waarborg om het als cultuurhistorisch en landschappelijk samenhangend geheel in stand te houden. Als subsidie zou verdwijnen en het kasteel herbestemd zou moeten worden voor een andere functie, zou dat grote invloed hebben op het karakter en de toegankelijkheid ervan.

Bij grote boerderijcomplexen zal met name het onderhoud van de onderdelen die geen 'rendabele' functie hebben (bijvoorbeeld opstallen op het boerenerf die niet meer gebruikt worden voor bewoning of de bedrijfsfunctie) te lijden hebben, als er geen subsidie meer wordt verstrekt.

Voor monumenten die gebruikt worden voor wonen, werken, horeca e.a., maar waar door specifieke omstandigheden het onderhoud onvoldoende uit die functie gefinancierd kan worden, zou subsidie mogelijk moeten blijven. Het gaat om situaties waarin de kosten van onderhoud van opstallen en terreinen niet te dragen zijn door de eigenaar, en tegelijk wel gehecht wordt aan het huidige gebruik. Er zal nader geformuleerd moeten worden wanneer sprake is van een dergelijke situatie.

Als criteria voor het bepalen van de fiscaal relevante monumenten die alsnog in aanmerking kunnen komen voor Brim-onderhoudssubsidie stellen wij voor dat sprake moet zijn van:

- een samengesteld complex van monumenten (dus huis plus bijgebouwen, boerderijen, orangerie etcetera) die nog in familiebezit zijn;
- een omvangrijke tuin/park/agrarisch gebied;
- (ten minste een deel van het jaar) openstelling voor publiek.

Daarbij kan gekeken worden naar de omvang en de betekenis (bijvoorbeeld een rangschikking op basis van de Natuurschoonwet). Als de regeling voorziet in een clause voor uitzonderingen, ligt de bewijslast bij de eigenaar zelf.

Monumenten waarvan de eigenaar, gelet op de functie van het pand, fiscale aftrek kan genieten, zouden uitgesloten kunnen worden van subsidie. Bij monumenten waarvan het onderhoud bijzonder kostbaar is in relatie tot de inkomsten zou dat sterk negatieve gevolgen hebben. Hier biedt fiscale aftrek niet of nauwelijks soelaas. Voor deze groep zou een uitzondering moeten worden gemaakt of moeten alternatieve faciliteiten worden geboden.

Ad 3 - Financiële positie eigenaar

Het is een logische gedachte om alleen subsidie te verlenen voor onderhoud van monumenten waarvan de eigenaar niet in staat is dat op eigen kracht te financieren. Het zal zeker voorkomen dat eigenaren van monumenten de subsidie eigenlijk niet nodig hebben, omdat zij voldoende inkomsten en/of vermogen hebben om daarin zelf te voorzien.

Het monumentale karakter van het monument, dat zij in gebruik hebben als woonhuis, horecapand, kantoorpand of andere functie, draagt vaak ook bij aan de economische waarde; het pand is juist door zijn karakter en/of zijn centrale ligging goed te verhuren/of te verkopen (zie bijvoorbeeld het rapport 'Investeren in monumenten 2010' van bureau Berenschot). In die zin draagt het goed onderhouden van het monument bij aan het inkomen c.q. het vermogen van de eigenaar.

Het is echter de vraag of het individuele inkomen/vermogen als maatstaf kan worden gehanteerd bij het bepalen van de vraag of subsidie aan de orde zou moeten zijn. Het is niet eenvoudig dat te normeren, maar het grootste probleem is waarschijnlijk de enorme dynamiek in de eigendomssituatie en de inkomenssituatie.

Waarschijnlijk zou een groot deel van de bedoelde 'scheve' subsidiesituaties niet meer aan de orde zijn als de huidige functie/bestemming van het monument een onderscheidend criterium wordt (zoals hiervoor ad 2 voorgesteld). In de meeste gevallen zal het immers gaan om woon-, werk- en horecasituaties.

Er zijn nog heel wat monumenten in bezit van overheden. Waar dat de rijksoverheid betreft, zijn monumenten uitgesloten van subsidie; lagere overheden kunnen voor de monumenten die zij in bezit hebben wel subsidie verkrijgen, overigens met een lager percentage van 30%. In de periode 2006-2012 is 5% van de Brim-subsidie ingezet voor onderhoud van monumenten in bezit van lagere overheden. Het kan overwogen worden om, zoals dat ook al het geval was in het Brom, ook de lagere overheden uit te sluiten van subsidie.

De vraag is of dit niet juist gaat leiden tot een hogere subsidievraag. Een gevolg van deze keuze kan namelijk zijn dat gemeenten hun monumentale bezit in aparte daartoe opgerichte stichtingen gaan onderbrengen/of vervreemden. Dat zou leiden tot een grotere subsidievraag, omdat bij stichtingen hogere subsidiepercentages gehanteerd worden dan voor overheden (althans in de huidige regeling).

Bovendien zou er een negatief signaal van uitgaan in de richting van gemeenten die zich veel moeite en middelen getroosten om hun monumenten in goede staat te houden. Hierbij moet bedacht worden dat het kan gaan om zeer grote complexen, zoals verdedigingsstructuren en grote monumentale parken, waarvan de onderhoudskosten zeer aanzienlijk zijn.

Gemeenten spelen een cruciale rol als loket voor de eigenaren en toezichthouder op de omgang met de rijksmonumenten. Meer dan ooit is het lokale draagvlak cruciaal. Het is essentieel dat zij blijven investeren in de benodigde capaciteit en deskundigheid. In die zin is het negatieve effect van uitsluiting van subsidie zeer gevoelig.

Het afhankelijk maken van de (hoogte van) de subsidie op basis van het inkomen/vermogen van de eigenaar lijkt geen werkbare optie. Overigens zal het in situaties waarin eigenaren draagkrachtig genoeg zijn om zonder subsidie hun monument te kunnen onderhouden meestal gaan om woon-, werk- en horecapanden. Als deze groep monumenten voor een groot deel uitgesloten wordt van subsidie, zullen deze situaties veel minder aan de orde zijn.

Het uitsluiten van lagere overheden van subsidie kan leiden tot een hogere subsidievraag, omdat zij geneigd zullen zijn de monumenten onder te brengen in een beheerstichting en/of ze te vervreemden. Bovendien zou er een negatief signaal van uitgaan naar gemeenten, die nu juist gestimuleerd moeten worden om - ook in tijden van bezuinigingen - hun rol met overtuiging te blijven vervullen.

Ad 4 - Maatschappelijke functie

Subsidiëring van onderhoud van monumenten gebeurt uit rijksmiddelen, en alle Nederlanders betalen er dus aan mee. Het is dan ook goed de vraag te stellen of subsidie niet vooral naar die monumenten moet gaan waarvan het publiek ook kan genieten: de monumenten die als museum bezocht kunnen worden of die een andersoortige culturele/maatschappelijke functie hebben (bijvoorbeeld een stadspark). Het is echter geen gemakkelijke vraag; monumenten bepalen juist samen het beeld en het karakter van dorpen, steden en landschappen. Ze dragen dus allemaal bij aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van ons land. Monumenten hebben bovendien hun intrinsieke cultuurhistorische waarde. Deze is in bepaalde gevallen juist het best gewaarborgd als de oorspronkelijke functie behouden blijft, zoals de particuliere bewoning van landhuizen, de agrarische functie van landgoederen of een bedrijfsfunctie van kantoorpanden en fabrieken. Openstelling voor publiek is niet in alle gevallen mogelijk en bevorderlijk voor het monument en dus moeilijk te gebruiken als voorwaarde voor subsidie.

Overigens is het zo dat als het criterium ad 2 wordt toegepast, subsidie al veel minder aan de orde zal zijn bij monumenten met een rendabele bestemming. Daarmee zal vanzelf een fors sterkere focus komen op monumenten die een meer culturele/maatschappelijke rol spelen, waarbij moet worden aangetekend dat de fiscale aftrek natuurlijk ook uit 's lands schatkist wordt gefinancierd.

De collectieve betekenis van monumenten kan niet alleen worden afgemeten aan de bestemming ervan (al of niet toegankelijk voor of ten dienste van de gemeenschap). Door fiscaal relevante monumenten uit te zonderen van subsidie ontstaat vanzelf al een sterke focus in de subsidiëring op monumenten met een culturele/maatschappelijke betekenis.

Conclusie

Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden aan de orde gekomen om het verlenen van subsidie te beperken tot de situaties waar het echt nodig is. Geheel uitsluiten van subsidie is alleen verantwoord in situaties waar planmatig onderhoud in financiële zin op andere wijze voldoende geborgd is. Dit lijkt reëel bij monumenten die gebruikt worden voor wonen, werken, horeca e.a. en waarvoor fiscale aftrek mogelijk is. Om te voorkomen dat in specifieke situaties al te negatieve consequenties ontstaan, zijn uitzonderingen onvermijdelijk.

HOOFDSTUK

10

Wat te doen als de subsidievraag hoger blijft dan de beschikbare middelen?

Het kan zijn dat ook na de voorgestelde mogelijkheden van versoering en uitsluiting de vraag om subsidie uit de 'markt' groter is dan de beschikbare middelen. In dat geval zou ervoor gekozen kunnen worden om prioriteiten te stellen op basis van de technische urgentie. Dat wil zeggen: van de noodzakelijkheid om werkzaamheden uit te voeren die nodig zijn om vervolgschade, onveilige situaties, vermindering van gebruiksmogelijkheden en ernstige negatieve visuele schade te voorkomen (zie paragraaf 8).

Er zou ook voor gekozen kunnen worden om bij de bepaling van de concrete subsidie de tering concreet naar de nering te zetten. Elk jaar kunnen, afhankelijk van de vraag, de subsidiepercentages vastgesteld worden nadat de aanvragen binnen zijn en de werkelijke subsidievraag is becijferd. Nadeel is dat er vooraf geen zekerheid is over het feitelijke bedrag dat eigenaren in de volgende periode krijgen, maar er is wel de zekerheid dat er subsidie komt. Voor de groene monumenten en de archeologische monumenten kan het beschikbare budget naar rato verdeeld worden op basis van de vastgestelde onderhoudsbehoefte.

Een andere manier is het stellen van nadere inhoudelijke prioriteiten. Dan zou bijvoorbeeld alsnog voorrang gegeven kunnen worden aan bepaalde categorieën monumenten/of bijvoorbeeld de monumenten die voor het publiek toegankelijk zijn. Zoals hiervoor aangegeven, is het echter erg lastig om binnen de groep monumenten, die al als niet rendabel is geaccepteerd, nog nadere (inhoudelijke) prioriteiten te stellen. Bovendien is het feit dat daardoor, net als in de huidige praktijk, objecten buiten de boot vallen, strijdig met het oogmerk van de regeling, namelijk zoveel mogelijk monumenten die goed of redelijk zijn ook goed en redelijk te houden.

In de brief van de Staatssecretaris aan de Tweede Kamer over de subsidieverdeling Brim in 2012 wordt een aantal nadere prioriteiten gesteld voor de inzet van Brim-subsidie na 2012:

"Het nieuwe Brim 2013 zal rekeninghouden met rijksmonumenten die (onderdeel van) Werelderfgoed zijn, met wensen van de professionele monumentenorganisaties en met een goede spreiding van subsidiemiddelen."

Wij stellen voor om de door de Staatssecretaris aangegeven prioriteiten als volgt te operationaliseren:

Als er prioriteiten moeten worden gesteld omdat de vraag de beschikbare middelen overtreft, dan gelden voor de verdeling van de subsidie de volgende prioriteiten:

- Werelderfgoed.
- Technische urgentie.
- Monumenten in beheer bij professionele monumentenorganisaties.

Circa 78% van de subsidiebehoefte komt van de kerken. Dit wordt veroorzaakt doordat deze monumenten in absolute zin hoge investeringen vragen in onderhoud, en door het feit dat de te verwachten deelname aan het Brim groot is. De omvangrijke vraag van de categorie kerken kan ertoe leiden dat andere categorieën onvoldoende aan bod komen. Bij noodzakelijke prioritering is te overwegen om kerken die niet eerder een beroep hebben gedaan op het Brim, voor zover ze niet instromen vanuit het Brom, een lagere prioriteit te geven.

HOOFDSTUK

11

Hoe kan de
subsidie het ondernemerschap van
de eigenaar stimuleren?

Voor het Rijk is de eigen verantwoordelijkheid van de eigenaar van het monument uitgangspunt. Daarvoor hebben de monumenteigenaren uiteraard begrip. De subsidie is immers ineffectief als in de overige noodzakelijke middelen niet wordt voorzien. De subsidie moet dan ook beschouwd worden als een steun in de rug, die het ondernemerschap van de eigenaar stimuleert (zoet). De eigenaar moet zelf middelen reserveren, en zorgen voor de condities die dat mogelijk maken. Daar moet de eigenaar ook aan gehouden kunnen worden. Voor wat hoort wat. Als dat niet gebeurt, moet dat ook gesanctioneerd worden (zuur). Gezocht moet worden naar een passende combinatie van zoet en zuur.

Voorstel: zie de subsidie als basis voor een prestatieafspraken, die inhoudt dat de subsidie verleend wordt onder de conditie dat de kwalitatieve onderhoudstoestand van het monument na de periode waarvoor subsidie verleend wordt, ten minste op hetzelfde niveau is gebleven. Vanuit een oogpunt van sober en doelmatig is het niet per se nodig dat de toestand beter wordt, wat redelijk is moet redelijk blijven (als het maar ten minste een 6+ is). Meer is altijd goed, maar vanuit de filosofie van de regeling niet noodzakelijk.

Hoe werkt dat?

Vóór de subsidieverlening wordt eerst een opname gemaakt van de bestaande kwalitatieve toestand. Een voorwaarde is dat de kwaliteitsregistratie of conditiemeting wordt gedaan met een eenduidige en objectieve methodiek. Hiervoor kan de conditiemeting worden gebruikt volgens NEN 2767 (zie [http://nl.wikipedia.org/wiki/Conditie_meting_\(gebouw\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Conditie_meting_(gebouw))). Deze methodiek is in de periode 2007-2001 gebruikt voor de gemeentelijke behoefteeramingen. Voor het uitvoeren van een conditiemeting dient een gekwalificeerde (erkende) deskundige² te worden ingeschakeld, dat kan de Monumentenwacht zijn maar ook een deskundig bouwadviesbureau. Op basis van de herbouwwaarde van het monument worden de gemiddelde jaarlijkse onderhoudskosten bepaald.

² Erkenning kan door middel van een opleiding en examen tot Integraal Inspecteur Vastgoed welke is te volgen bij NVDO of een aantal Hogescholen. Daarnaast kan de persoon zijn deskundigheidscertificaat halen via een onafhankelijk examen bij SCEV.

Een vast te stellen aandeel van de beschikbare middelen wordt voor een nader te bepalen periode beschikbaar gesteld als subsidie onder de voorwaarde dat de eigenaar zorgt dat de resterende benodigde middelen worden geïnvesteerd en voor een kwalitatief verantwoord onderhoud wordt gezorgd.

In het bestaande Brim wordt voor de subsidieperiode zes jaar gehanteerd. Vanuit een oogpunt van vermindering van administratieve druk zou ook voor een langere periode gekozen kunnen worden, bijvoorbeeld tien of twaalf jaar.

Indien voor een wat langere contractperiode wordt gekozen, kan een tussentijdse evaluatie zinvol zijn en - zo nodig - herijking en hercontractering plaatsvinden.

Als na de contractperiode de kwalitatieve toestand van het monument niet op peil is gebleven, wordt de subsidie navenant naar beneden bijgesteld en wordt voor een eventuele aansluitende nieuwe contractperiode een korting toegepast op het reguliere subsidiepercentage.

Het werken met prestatieafspraken leidt tot een aanzienlijke vermindering van de administratieve lasten. Van de eigenaar worden vier zaken verlangd:

- Een conditiemeting op basis van NEN 2767 uitgevoerd door een gecertificeerde inspecteur.
- Een meerjarenonderhoudsplan (bij voorkeur voor een periode van tien jaar of langer)³.
- Een afschrift van de verzekeringspolis voor het gebouw⁴.
- Een verklaring dat de eigen investering voor het op peil houden van de kwaliteit voor de periode waarvoor het prestatiecontract wordt aangegaan, verzekerd is.

De RCE toetst marginaal, dat wil zeggen op de aanwezigheid en consistentie van de te leveren stukken. Het meerjarenonderhoudsplan wordt bijvoorbeeld niet beoordeeld op subsidiabele kosten, immers het is de verantwoordelijkheid van de eigenaar om het monument op het kwaliteitsniveau te houden zoals bij aanvang van het contract. Dat houdt ook in dat de eigenaar de vrijheid heeft om gedurende de contractperiode andere prioriteiten te stellen voor de inzet van de beschikbare middelen.

³ In het kader van prestatieafspraken kan zelfs de eis voor een meerjarenonderhoudsplan vervallen. Het is de verantwoordelijkheid van de eigenaar om de kwaliteit in stand te houden. Toch adviseren wij om het vereiste tot een meerjarenonderhoudsplan overeind te houden, omdat daarmee de eigenaar gedwongen wordt om op een planmatige wijze naar het onderhoud te kijken. Een langere periode, bijvoorbeeld tien jaar of langer, heeft als voordeel dat daarmee ook lang-cyclisch onderhoud in beeld moet worden gebracht.

⁴ De verzekerde waarde van een gebouw is gebaseerd op de herbouwwaarde. Als sprake is van een zogenaamde vorkclausule (waarbij het gebouw slechts is verzekerd op basis van een deel van de herbouwwaarde) kan worden volstaan met een verklaring van de verzekeraar over de volledige herbouwwaarde. Als een eigenaar om principiële redenen het monument niet heeft verzekerd, dan is hij zelf verantwoordelijk voor het laten vaststellen van de herbouwwaarde door een onafhankelijk expert.

Vertegenwoordigers van kerkgenootschappen geven te kennen positief te staan tegenover bovenomschreven werkwijze.

Wel wordt een kanttekening geplaatst bij de planningsperiode. In verband met onzekerheid over de continuïteit van de functie als kerk zal het voor een aantal kerken niet mogelijk zijn om garanties af te geven voor de continuering van de exploitatie van het gebouw voor een langere periode. Voor die kerken zou kunnen worden overwogen om een kortere contractduur te hanteren, om vervolgens te bezien/of een meer integrale aanpak van de kennelijk 'niet gezonde' situatie nodig is (zie paragraaf 2).

De vraag kan worden gesteld in hoeverre een verklaring van de eigenaar over de eigen investering een voldoende garantie vormt. Beter zou het zijn als de eigenaar kan aantonen dat er ook daadwerkelijk gereserveerd is/wordt voor onderhoud. Dat is vooral van belang voor zogenaamd lang-cyclisch onderhoud.

Overwogen zou kunnen worden om als voorwaarde voor financiële ondersteuning (via subsidie of laagrentende lening) te stellen dat de eigenaar structureel reserveert op een rekening bij het Nationaal Restauratiefonds. Daarmee wordt een sterke prikkel geïntroduceerd voor de eigenaar om eerst zelf zijn verantwoordelijkheid te nemen, alvorens de overheid aan te spreken.

Dit idee kan om een aantal redenen niet op korte termijn worden gerealiseerd. Wij stellen voor dat in overleg met het Nationaal Restauratiefonds wordt onderzocht hoe een dergelijke werkwijze voor de toekomst kan worden opgezet.

HOOFDSTUK 12 Is het nodig c.q. wenselijk om voor bepaalde categorieën monumenten aparte regels te stellen?

Uit het eerste onderzoek is naar voren gekomen dat er voor vier groepen monumenten aanleiding is om een apart subsidieregime te overwegen: groene en archeologische monumenten, (zeer grote) kerkgebouwen, kastelen e.a., monumenten die (binnenkort) geen functie hebben en kerkgebouwen.

Groene en archeologische monumenten

De groene en archeologische monumenten kennen een volstrekt ander karakter dan de gebouwde monumenten, zowel qua aard als gebruik, onderhoud en beheer. In aantal vormen deze ongeveer 4,5% van het totale rijksmonumentenbestand. (1.300 groene en 1.418 archeologische monumenten).

Groene monumenten

Groenbeheer staat nooit stil en kan niet even 'in de ijskast'. De frequentie van werkzaamheden verschilt; het maaien van een gazon moet wekelijks, het snoeien van een haag jaarlijks, het snoeien van een laan meerjaarlijks.

Subsidie kan in de meeste gevallen niet gemist worden en de inkomsten die gegenereerd kunnen worden uit agrarisch gebruik, uit openstelling e.a., zijn niet voldoende om onderhoud en beheer geheel op eigen kracht uit te voeren. Aan de inkomstenkant is nog best winst te behalen, zo erkennen groenbeherende instanties. Er zijn echter ook situaties waar dat niet of nauwelijks kan, omdat openstelling onmogelijk is of waar dat te kwetsbaar is. Openstelling betekent immers ook een hek eromheen en voorzieningen om de bezoeker in goede banen te leiden en te faciliteren. Het ontwikkelen van nieuwe markten moet geprikkeld worden, bijvoorbeeld door het heffen van entree bij het bezoeken van tuinen en parken. Daarmee kan de eigenaar een groter deel van de eigen bijdrage verdienen, de subsidie moet het ondernemerschap van de eigenaar bevorderen. Het is nauwelijks in te schatten hoe omvangrijk de instandhoudingsopgave (onderhoud en restauratie) van deze groep monumenten is. Er ontbreekt een landelijk beeld en ook van veel individuele groene monumenten is dat niet duidelijk. Het zou daarom sterk aan te bevelen zijn dat een inventarisatie daarvan plaatsvindt, zodat gefundeerde keuzen gemaakt kunnen worden in de toedeling van subsidie. Dit kan op basis van opnametechnieken die in het verleden ontwikkeld zijn, onder andere door de Stichting Particuliere Historische Buitenplaatsen en in het kader van het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer.

Het uitdrukken van de onderhoudsopgave in termen van de herbouwwaarde is bij deze groep monumenten niet mogelijk.

Een effectieve verdeling van beschikbare middelen zou op basis van de feitelijke onderhoudskosten van individuele groene monumenten ten opzichte van de totale opgave moeten worden berekend.

Wat sober en doelmatig onderhoud is bij groene monumenten moet nader omschreven worden. Het zou daarbij moeten gaan om onderhoud aan die elementen van het monument die als dragende kernwaarden kunnen worden aangemerkt. De monumenten moeten daarvoor in een landelijke inventarisatie geanalyseerd worden. Op hoofdlijnen zal het vooral gaan om lanen, paden, graskanten, gazons en weides, struweel en heesters, waterpartijen, oevers en oeververhardingen. Het is ook bij deze groep monumenten bijzonder lastig als de subsidie beperkt wordt door kunstmatige grenzen (plafonds). De groene monumenten zijn deels in beheer van professionele beheersorganisaties als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en provinciale landschappen, deels gaat het om gronden van de overheid (stadsparken, begraafplaatsen e.a.), de overige zijn in eigendom en beheer van particulieren (landgoederen, buitenplaatsen, villa's etcetera). Binnen de groep professionele beheerders bestaat een nadrukkelijke behoefte aan vertrouwen van het Rijk in de betrokken en verantwoorde wijze waarop zij het groene erfgoed onderhouden. Zij staan open voor prestatieafspraken, maar vragen vrijheid en flexibiliteit in de wijze waarop de subsidie besteed wordt en om verantwoording achteraf. Er zijn gedachten over community building in die zin dat de groene erfgoedbeheerders graag zelf binnen het totaal van door hen beheerde groene monumenten keuzen zouden willen maken over de besteding van de beschikbare middelen en gezamenlijk de kwaliteit van het onderhoud zo goed mogelijk willen borgen. Het is denkbaar dat met name de professionele beheerders daarvoor ruimte krijgen, overigens zonder dat dit hen een financiële voorkeurpositie mag geven boven de particuliere beheerders, bijvoorbeeld door met een eerste groep een pilot aan te gaan. Men verwacht binnen de kring van groene erfgoedbeheerders dat ook kleinere organisaties en particuliere eigenaren zich gaan aansluiten bij een dergelijke alliantie voor het groene erfgoed.

Archeologische monumenten

Ook bij archeologische monumenten geldt dat uitstel van noodzakelijk onderhoud onomkeerbare schade kan berokkenen. Het gaat bij archeologische monumenten zowel om fysieke objecten en landschappelijke elementen als om ondergronds erfgoed. Bij elementen in het landschap (zoals grafheuvels) en bij belangrijke vindplaatsen is continu onderhoud noodzakelijk. Erosie, onvoldoende afwatering etcetera kunnen onherstelbare schade aanrichten.

Zeer grote objecten

Er is een groep zeer grote en kostbare monumenten, dat een fors deel van de onderhoudssubsidie vergt. Het gaat bijvoorbeeld om een aantal zeer grote kerken als de Sint Jan te Den Bosch, de Grote Kerk te Breda en de St. Bavo in Haarlem, maar ook grote kastelen als De Haar en Amerongen en omvangrijke verdedigingscomplexen. Bij meerdere van deze objecten zijn in de meerjarenonderhoudsprogramma's zowel onderhouds- als restauratiewerkzaamheden begrepen.

Vanwege de zeer kostbare restauratieopgaven is in samenspraak met het Rijk in het verleden bewust gekozen om de restauratie op deze manier gefaseerd uit te voeren. Daarmee is de jaarlijkse subsidievraag dermate hoog dat zelfs de tijdelijk sterk verhoogde subsidieplafonds onvoldoende soelaas boden. In een nieuwe Brim-regeling die alleen ziet op onderhoud, wordt het subsidiëren van restauratiewerkzaamheden uitgesloten. Daarmee kan niet worden voorzien in een voldoende subsidie om onderhoud en (gefaseerde) restauratie mee te bekostigen.

Bij deze groep monumenten is het wel van essentieel belang dat er zicht is op continuïteit in de subsidiëring. Ook als de programmering van restauraties naar het provinciale niveau wordt verlegd, zal dat geborgd moeten zijn via de afspraken tussen Rijk en provincies. Grote objecten waarvoor het niet mogelijk blijkt de eigen bijdrage voor de meerjarenonderhoudsperiode te garanderen, kunnen daarmee niet voldoen aan de eis die aan de Brim-subsidie wordt gesteld. In deze gevallen levert de exploitatie van het monument blijkbaar onvoldoende op en moet gesproken worden van een 'ongezonde' situatie. Voor deze monumenten zal een integrale specifieke afweging gemaakt moeten worden over een eventuele verdergaande mate van financiële ondersteuning van het onderhoud.

Monumenten waar sprake is van (op handen zijnde) leegstand

Tijdens het eerste spoor onderzoek is vaak opgemerkt dat het niet goed is om onderhoudssubsidie te verlenen voor monumenten die leeg staan of leeg komen. Een dergelijke situatie zou geen of onvoldoende waarborgen bieden voor de eigen bijdrage van de eigenaar en voor een duurzame investering. Er is veel voor te zeggen om dergelijke monumenten uit te sluiten van subsidie tot het monument waarop het toekomstige gebruik weer duidelijk is. In de tussentijd moet wel verdergaand verval zoveel mogelijk worden tegengegaan. Daarvoor kan de sinds 1 november 2011 bestaande subsidieregeling voor het wind- en waterdicht houden van monumenten toegepast worden (onder de voorwaarde dat gewerkt wordt aan een haalbare bestemming). Om te stimuleren dat een nieuwe passende bestemming gerealiseerd wordt, kan de overheid helpen met een stimuleringsregeling, bijvoorbeeld door subsidie te verlenen voor het doen van een haalbaarheidsonderzoek naar mogelijke herbestemmingen (zoals per 1 november 2011 mogelijk is in het kader van de Subsidieregeling stimulering herbestemming monumenten). Wellicht is ook hier een koppeling te maken met de prioritering van restauraties, zodat investeringen in herbestemming en restauratie zo goed mogelijk gekoppeld kunnen worden.

Kerkgebouwen

Er gaan stemmen op om de categorie kerkgebouwen apart te benaderen. Argumenten daarvoor zijn de hoge kosten die bij een groep kerken aan de orde is en de problematiek van herbestemming. Deze twee argumenten spelen echter niet exclusief bij kerken, hoewel de kerken wel een dominante rol spelen. Los van deze aspecten (zie hiervoor) verschilt een grote groep kerken, die in gebruik zijn en geen extreem hoge onderhoudskosten kennen, niet wezenlijk van andere categorieën. Het is aan te bevelen om een onderscheid te maken tussen kerk- en kloostergebouwen in een 'gezonde' en 'ongezonde' beheerssituatie.

De eerste groep wordt nog voor religieuze doeleinden gebruikt of heeft een andere functie gekregen en kan met een bijdrage van het Rijk (afgestemd op een percentage van de herbouwwaarde) het monument in goede of redelijke staat houden ('gezonde' situaties). Hier is geen aanleiding deze categorie anders te behandelen dan andere categorieën monumenten. De kerken en kloosters die het daarmee niet redden, verkeren - in het kader van de onderhoudsregeling - in een 'ongezonde' situatie: er is sprake van (dreigende) leegstand, de exploitatie is negatief waardoor de eigen investering in het onderhoud onvoldoende is, er is sprake van restauratienoodzaak of van extreem hoge onderhoudskosten, waarvoor een onderhoudssubsidie onvoldoende soelaas biedt. Er zijn situaties waarin sprake is van een combinatie van deze omstandigheden. De monumenten in deze categorie kunnen niet vanuit de onderhoudsregeling bediend worden. Ondersteuning vanuit de overheid vraagt om maatwerk en, vanwege de maatschappelijke, culturele, economische en/of ruimtelijke belangen om samenwerking tussen de verschillende overheidslagen en met fondsen, bedrijfsleven en andere partijen. Het weer gezond maken en vervolgens gezond houden van deze groep monumenten vraagt om een integraal, strategisch programma, dat het best op zijn plaats lijkt op het decentrale schaalniveau. Dat geldt ook voor andere categorieën monumenten dan de kerken en kloosters, maar de laatste groep neemt wel een dominante positie in door de problematische, meervoudige, gevoelige en kostbare (her-)bestemming-, beheers- en onderhoudsproblematiek.

HOOFDSTUK

13

Op welk bestuurlijk niveau kan de subsidieverlening het best plaatsvinden?

Eén van de deelvragen in het onderzoek luidt op welk bestuurlijk niveau verlening van subsidies voor onderhoud het best kan plaatsvinden, op Rijks-, provinciaal of lokaal niveau? De regeling voor ondersteuning van planmatig onderhoud is erop gericht alle monumenten te ondersteunen waarvoor dat ook echt nodig is. Er zijn in principe dan ook geen externe beleidscriteria aan de orde om te bepalen of subsidie al dan niet verleend moet worden. In die zin is er geen directe reden om het naar het niveau van provincies of gemeenten te brengen. Dat is anders bij subsidiëring van restauraties en herbestemmingsinitiatieven. Daar is namelijk wel prioritering aan de orde, niet alles kan en moet meteen bediend worden. Daarbij heeft het toegevoegde waarde om de afweging van de veelal aanzienlijke investeringen die daarmee gemoeid zijn, in verband te brengen met economische, ruimtelijke en maatschappelijke prioriteiten. Waar investeren in herbestemming en/of restauratie kan bijdragen aan gebiedsontwikkeling, aan economische programma's, aan voorzieningenbeleid in krimpgebieden etcetera, heeft dat maatschappelijk gezien een duidelijke meerwaarde. In dergelijke situaties zal er ook aanleiding zijn om de beschikbare rijksmiddelen te matchen met andere investeringen, subsidies, bijdragen uit fondsen etcetera. Qua schaal lijkt daarbij het provinciale niveau het meest aantrekkelijk, zoals staatssecretaris Zijlstra ook heeft voorgesteld in zijn brief aan de Tweede Kamer van september 2011.

Bij onderhoudssubsidies zijn dergelijke argumenten niet aanwezig. Lagere overheden zullen om die reden ook minder geïnteresseerd zijn in het verdelen van onderhoudsmiddelen. Het verdient daarom de voorkeur om de uitvoering van een onderhoudsregeling centraal te houden, omdat de efficiency daarmee het best gediend is. De kennis en expertise en administratieve werkzaamheden behoeven dan niet te worden verkaveld over meerdere partijen.

Er zijn geen beleidsmatige overwegingen om de verdeling van subsidies voor onderhoud op een ander bestuurlijk niveau dan dat van het Rijk neer te leggen. Vanuit efficiency en centrale kennis- en informatiebundeling heeft het landelijke niveau duidelijke voordelen.

HOOFDSTUK

14

Hoe kan de onderhouds- c.q. subsidiebehoefte objectiever en meer op maat worden vastgesteld?

In de bestaande Brim-regeling wordt de subsidie bepaald op basis van een door de eigenaar opgesteld meerjarenonderhoudsprogramma. Daarbij wordt een ‘plafond’ van maximaal subsidiabele kosten gehanteerd. Het beeld is dat in bepaalde gevallen wordt ‘toegerekend’ naar het maximaal subsidiabele bedrag door ook noodzakelijke restauratiewerkzaamheden mee te nemen in het onderhoudsprogramma. Dat kan in de toekomst worden voorkomen door uitsluitend monumenten, die als goed of redelijk zijn te kwalificeren, toe te laten voor een onderhoudssubsidie. Volgens de *Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2010* is het onderhoud van 80% van de gebouwde monumenten in redelijke tot goede staat. Er zijn echter ook gevallen waarin het maximaal subsidiabele bedrag onvoldoende recht doet aan de hogere werkelijke onderhoudskosten. Er is daarom behoefte aan een meer objectieve berekening van de te maken onderhoudskosten.

In het verleden is voor de verschillende behoefte-ramingen steeds uitgegaan van de vuistregel dat de instandhouding van een monument gemiddeld een investering vraagt van 2% van de *herbouwwaarde* (HBW). *Instandhouding* betekent hier kort-cyclisch onderhoud (bijvoorbeeld schilderwerk) en lang-cyclisch onderhoud (bijvoorbeeld het vervangen van goten eens per twintig jaar), niet het wegwerken van de gevolgen van achterstallig onderhoud (restauratie). Het veld onderschrijft deze vuistregel, de Vereniging Hendrick de Keyser bijvoorbeeld werkt er ook mee voor de eigen budgettering⁵.

Als alternatief is voorgesteld om uit te gaan van de WOZ-waarde. De WOZ-waarde weerspiegelt de waarde van een bouwwerk in het economisch verkeer inclusief de waarde van de grond, of (voor niet-woonhuizen) de vervangingswaarde als deze hoger is dan de waarde in het economisch verkeer. Maar dat laatste geldt niet voor rijksmonumenten. Lang niet in alle gevallen is er een reële relatie te leggen tussen de WOZ-waarde en de kosten voor instandhouding. En er zijn de nodige uitzonderingen: de Natuurschoonwet rangschikking bijvoorbeeld zorgt voor een vermindering van de WOZ-waarde bij landgoederen, aan straatmeubilair (monumentale losse objecten) wordt geen WOZ-waarde toegekend.

⁵ In 2012 is nader onderzoek gewenst om de ‘2%-vuistregel’ te onderbouwen, respectievelijk om vast te stellen/of er categorieën monumenten zijn waarbij deze vuistregel leidt tot een onderschatting van het benodigde onderhoud.

Het hanteren van de herbouwwaarde als basis voor de instandhoudingskosten sluit aan bij de praktijk in de vastgoedwereld om voor de kosten van onderhoud te rekenen met een percentage over de bouwkosten.

Een begrenzing van de maximaal subsidiabele kosten op basis van een percentage van de herbouwwaarde doet meer recht aan de behoefte van het individuele monument dan arbitrair vastgestelde generieke 'plafonds'. In de praktijk is het begrip herbouwwaarde te operationaliseren door te werken met de *verzekerde waarde*. Dit heeft als voordeel dat hierin ook de kosten van monumentale interieurs zijn opgenomen en dat op basis van de verzekeringspolis de verzekerde waarde eenvoudig is vast te stellen respectievelijk te controleren.

Als gekozen wordt voor een reikwijdte van de regeling die zowel kort-cyclisch als lang-cyclisch onderhoud omvat, is er dus een jaarlijkse investeringsbehoefte van 2% van de verzekerde waarde.

De bijdrage van het Rijk bedraagt vervolgens een nader te bepalen percentage/aandeel van de jaarlijkse investering. Eén van de mogelijkheden om voor meer monumenten subsidie beschikbaar te kunnen stellen, is het beperken van de reikwijdte van de regeling tot het casco (bij gebouwde monumenten), zoals eerder ook is gedaan bij het Brom. In feite komt dit neer op de keuze voor het subsidiëren van kort-cyclisch onderhoud en dan slechts voor de schil. Daarvoor zou 0,5% van de verzekerde waarde kunnen worden aangehouden⁶. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of dit een redelijke aanname is.

Op basis van de op die manier vast te stellen investering c.q. bijdrage van het Rijk daarin kan met de eigenaar een meerjarig contract worden aangegaan. Daarin worden de eigen bijdrage en die van het Rijk vastgelegd. De eigenaar moet dus voor de betreffende periode borg staan voor de eigen investering. Na afloop wordt de subsidie definitief vastgesteld en worden afspraken gemaakt voor een volgende periode, op basis van de ervaring in de voorbije periode. De eigenaar moet erop kunnen rekenen dat, in geval ook de eigen bijdrage geleverd werd en de eigenaar kan aantonen dat de kwaliteit van het monument op niveau is gebleven, ook voor een volgende periode subsidie beschikbaar is.

Het percentage/aandeel dat het Rijk bijdraagt in de onderhoudskosten kan fluctueren afhankelijk van de vraag in relatie tot de beschikbare middelen. Het percentage hoeft in de regeling zelf niet vastgelegd te worden.

Voor de groene monumenten is de herbouwwaarde uiteraard geen bruikbaar uitgangspunt. Hier kan alleen de feitelijke onderhoudsopgave de basis zijn van de subsidie. Wat dat aangaat, is het probleem dat de opgave nauwelijks te duiden is; daarvoor zou een landelijke opname moeten plaatsvinden. Er zijn in het verleden technieken ontwikkeld waarmee vrij snel een indruk kan worden verkregen van de kernkwaliteiten van park, tuin, begraafplaats etcetera, van de staat van onderhoud en van daaruit de restauratie- en onderhoudsopgave. De subsidie zou beperkt kunnen worden tot de kernkwaliteiten die de monumentwaarde met name bepalen. In veel gevallen zal dat de hoofdstructuur in verharding en aanplant betekenen, maar het kan ook om andere elementen gaan.

⁶ Als onderhoud aan interieur wordt uitgesloten, dan zou deze in de opgaaf van de verzekerde waarde uitgesloten moeten worden. Dat kan door een generiek percentage te hanteren of, beter, door een verklaring van de verzekeraar.

Op basis van de totale instandhoudingsopgave van de groene monumenten in relatie tot de totale voorraad monumenten kan een realistisch aandeel van het totale onderhoudsbudget geormerkt worden voor de groene monumenten (schot). Vervolgens kan dit bedrag verdeeld worden over de individuele monumenten waarvoor een aanvraag gedaan wordt naar rato van de bepaalde onderhoudsbehoefte.

HOOFDSTUK

15

Hoe borgen wij de kwaliteit van het onderhoud?

In de brief van staatssecretaris Zijlstra aan de Tweede Kamer d.d. 16 september 2011 wordt gesteld dat in alle gevallen (dus zowel bij onderhoud als bij restauratie) de uitvoeringskwaliteit centraal staat. Dat hoeft niet per se via een systeem van certificering, maar in ieder geval door kwaliteitsnormen toe te passen. Tegenover het vertrouwen en de keuzemogelijkheden die de Rijksoverheid schenkt, staat de verplichting om alle werkzaamheden uit te laten voeren volgens de door de beroepsgroep vastgestelde normen.

De stichting Erkenningssystemen Restauratie Monumenten is in opdracht van de RCE begonnen met het opstellen van die normen en een aanpak om bedrijven te laten aantonen dat zij aan die normen voldoen. Op termijn kan hierdoor de rol van de RCE op projectniveau verder afnemen.

Gemeenten blijven uiteraard verantwoordelijk voor de vergunning en het toezicht daarop. Hun positie in het kwaliteitssysteem is dan ook cruciaal. Zij kunnen vanuit hun loketfunctie eigenaren met raad en daad bijstaan en het kwaliteitsbesef helpen groeien. Daarnaast zien zij feitelijk toe op de kwaliteit van de uitvoering. De RCE levert de specifieke inhoudelijke deskundigheid en zet programmatisch en vraaggericht in op begeleiding van restauratieprojecten die met Rijksgeld medegefinancierd worden.

Met name het vergunningsinstrument is geschikt om kwaliteitseisen te stellen aan werken. Dat gebeurt nu al in de vorm van uitvoeringsvoorschriften bij de vergunning (objectgerichte eisen). Subjectgerichte kwaliteitseisen worden nog niet gesteld, maar het zou wel kunnen. Bijkomend voordeel van dit instrument is dat het geen financiële middelen van de overheid vergt.

Algemene regels op nationaal niveau, vastgesteld bij algemene maatregel van bestuur (AMvB) op grond van de Monumentenwet en de lokale erfgoedverordening, zijn geschikter als het gaat om objectgerichte (standaard-)kwaliteitseisen die aan alle werkzaamheden en bouwwerken gesteld kunnen worden. Dergelijke algemene regels zijn niet alleen ter vervanging, maar ook in aanvulling op een vergunning(-voorschrift) mogelijk. In landelijke algemene regels is nog niet voorzien, in lokale verordeningen slechts ten dele.

Algemene regels kunnen tevens een uitkomst bieden voor onderhoudswerkzaamheden die niet vergunningplichtig zijn. Bijkomend voordeel van dit instrument is dat het eveneens geen financiële middelen van de overheid vergt.

Het subsidie-instrument (in alle vormen, bijvoorbeeld ook laagrentende leningen) is met name geschikt als de verhouding tussen lusten en lasten zodanig is dat het voor opdrachtgevers interessant wordt om het werk uit te besteden aan bedrijven die aan bepaalde kwaliteitseisen voldoen.

Naast het opleggen van uitvoeringsvoorschriften in de subsidieverordening of in het subsidieverleningsbesluit, kan gedacht worden aan een subjectgerichte eis (dus een eis aan de uitvoerende partijen), namelijk dat zij moeten kunnen aantonen dat zij aan de uitvoeringsvoorschriften voldoen. Dit kan bijvoorbeeld door het behalen van een certificaat of een daarmee gelijkwaardig document (zie onder andere het project ‘Kennis en Kunde’ van de provincie Gelderland).

Volgens de Beleidsbrief MoMo, en herhaald in de brief van Zijlstra, wordt certificering niet verplicht gesteld, maar wel gestimuleerd. Bovendien zal in opdrachten, vergunningen en subsidies (van rijkswege) naar deze normen worden verwezen. Als men in de praktijk op grote schaal ook borging van het naleven van deze normen zal vragen, zal dit certificering bevorderen. Voor partijen die een groot deel van hun omzet op die markt halen, heeft dat feitelijk economisch gezien hetzelfde effect als een verplichte certificering. De NMa toetst alleen afspraken en gedragingen van ondernemingen; de regelgeving is daarbij een vaststaand gegeven. Wanneer vanuit de regelgeving (vergunning etcetera) naar een bepaalde erkennings- of certificeringsregeling wordt verwezen, is dat voor de NMa een gegeven: er volgt geen toets meer op de inhoud van de erkenningsregeling, de inhoud is immers door de overheid zelf getoetst en kennelijk als legitiem beschouwd. Een en ander staat uiteraard los van een toets op het gedrag van individuele ondernemingen.

In opdracht van de RCE wordt thans een inventarisatie van inhoud en vorm van erkennings- en certificeringsregelingen in de sector uitgevoerd. Het verdient aanbeveling om de regelingen vervolgens te toetsen aan de regels ten aanzien van mededinging, voor zover dat niet reeds in het verleden is gedaan. De kwaliteitsregelingen in de sector gebouwde monumentenzorg zijn met veel enthousiasme vanuit de sector en deskundigheid tot stand gebracht. Om als basis voor overheidsbeleid te kunnen dienen, is echter een professionaliseringsslag van het stelsel noodzakelijk.

Op welke wijze kan het toepassen van kwaliteitsregelingen door opdrachtnemers en het stellen van kwaliteitseisen door opdrachtgevers en het bevoegd gezag worden gestimuleerd?

Uitgangspunt bij de beantwoording van deze vraag is dat de kwaliteit van werken sterk beïnvloed wordt door het handelen van andere betrokken partijen. De gebouwde monumentenzorg kan worden gezien als een keten van opdrachtgever - architect - aannemer - specialist - bevoegd gezag (vergunningverlener en toezichthouder/ handhaver). Hierbij dragen de diverse actoren ieder conform hun eigen positie en verantwoordelijkheden bij aan de kwaliteit van de monumentenzorg. Kwaliteitsnormen voor de uitvoerende werkzaamheden hebben meer draagvlak en impact als ook opdrachtgevers en bevoegd gezag middels feitelijk handelen laten zien dat zij het belang van het hanteren van die kwaliteitsnormen onderschrijven. Dit kan blijken uit bijvoorbeeld het aanbestedingsbeleid (opdrachtgevers) of het beleid bij vergunningverlening en toezicht (bevoegd gezag).

Uitwerking

Als het gaat om het aantrekkelijk maken van het stellen van kwaliteitseisen door opdrachtgevers, liggen de beste kansen in het ‘verleiden’ van de opdrachtgever via subsidiëring en voorlichting.

Belangrijk daarbij zijn vertrouwen in de kwaliteitsregeling en de voorbeeldfunctie van de overheid. Het Rijk heeft een belangrijke voorbeeldfunctie in de hoedanigheid van zowel eigenaar/opdrachtgever van rijksmonumenten als subsidieverlener via de Brim-regeling. Aanbevolen wordt om in de richtlijnen voor Rijkseigendommen aandacht te geven aan het belang van kwaliteitsregelingen en dit in de aanbestedingspraktijk op te nemen. Het gaat weliswaar om slechts 1.200 rijksmonumenten, maar naar verwachting heeft dit een groot uitstralingseffect.

Ook de decentrale overheden (provincies, gemeenten, waterschappen) zijn, gezien hun positie als vergunningverlener, subsidiegever en opdrachtgever zeer zichtbaar. Aan de decentrale overheden kan gevraagd worden om de beleidsuitgangspunten van MoMo (en de eventuele richtlijn voor Rijkseigendommen) over te nemen. Daarnaast kan particuliere fondsen, die subsidies verstrekken/of andere financieringsvormen kennen, gevraagd worden om de uitgangspunten van MoMo over te nemen.

Voor opdrachtnemers (uitvoerende partijen) is in de eerste plaats van belang wat de eisen aan het werk zijn. Een duidelijke vraag vanuit opdrachtgevers (of verplichting vanuit het bevoegd gezag) tot het hanteren van bepaalde kwaliteitsnormen geeft daarbij de meeste duidelijkheid.

Daarnaast is uiteraard van belang dat de kosten van de kwaliteitszorg terug te verdienen zijn. Belangrijk zijn verder ook hier het vertrouwen in de kwaliteitsregeling (normen duidelijk en beschikbaar) en de voorbeeldfunctie van de overheid. Daarbij wordt aanbevolen om meer gebruik te maken van de mogelijkheden die de Brim-regeling biedt, eventueel in aangepaste vorm (met name de artikelen 23 en 28 BRIM).

Uit de Nota van Toelichting op het Brim volgt dat met de artikelen 23 en 28 (mede) kwaliteitsborging beoogd wordt.

De kwaliteit van de uitvoering van onderhoud is cruciaal voor de instandhouding van de monumentale waarden. Het is dan ook logisch dat het Rijk als subsidiegever kwalitatieve eisen stelt. Voor de werkzaamheden waarvoor kwaliteitsnormen ontwikkeld zijn, mag de eigenaar gehouden worden aan het navolgen daarvan. Feitelijk zullen het vooral de uitvoerende partijen zijn die hun werk conform de normen moeten verrichten. Zij zullen de eigenaren de garantie moeten kunnen bieden dat zij de vereiste kwaliteit kunnen leveren. Dat kan door dat op het niveau van een individuele opdracht expliciet in de offerte aan te geven, het kan ook door middel van certificering. Als het Rijk aan de subsidieverlening een generieke verplichting verbindt dat de uitvoering conform de kwaliteitsnormen moet gebeuren, zullen de uitvoerende partijen daar zelf wel invulling aan geven. De normen, die voor een deel nog uitgewerkt moeten worden, zullen wel duidelijk en eenduidig moeten zijn.

HOOFDSTUK 16 Hoe kan de uitvoering van de regeling vereenvoudigd worden?

De Rijksoverheid streeft ernaar om de uitvoering van subsidieregelingen te vereenvoudigen. Daartoe is per 1 januari 2010 het USK (Uniform Subsidiekader) ingevoerd. Ook een nieuwe Brim-regeling zal dus aan het USK moeten voldoen. Dat betekent:

- *Minder administratieve rompslomp:*
Voorheen werd de subsidie achteraf definitief bepaald. Volgens het USK wordt subsidie vooraf bepaald op basis van een begroting en verleend tegen de afgesproken voorwaarden.
- *Automatisch voorschot:*
De subsidieontvanger krijgt de subsidie automatisch in vooraf afgesproken termijnen uitbetaald en behoeft dus geen voorschot aan te vragen.
- *Geen financiële verantwoording:*
De ontvanger hoeft achteraf geen uitgebreide financiële rapportages of accountantsverklaring op te stellen om zich te verantwoorden voor de uitgegeven subsidie. Een bewijs voor de behaalde activiteiten volstaat. Alleen bij subsidies boven de € 125.000,- kan de subsidieontvanger een accountantsverklaring opvragen.
- *Meer standaardisering:*
De wijze van aanvragen, de begrippen, de verplichtingen en standaardtermijnen die bij alle subsidies horen, zijn vereenvoudigd. Ministeries mogen bijvoorbeeld nog maximaal één tussenrapportage per jaar opvragen.

De gedachte om op basis van een meerjarenonderhoudsprogramma de subsidie vast te stellen en daarbij prestatieafspraken te maken, past ons inziens in dit kader. De voorwaarden zijn dat de staat van onderhoud op hetzelfde peil blijft, dat de noodzakelijke eigen investering van de eigenaar geborgd is en dat de uitvoering van het onderhoudswerk voldoet aan de daarvoor geformuleerde normen. De eigenaar ontvangt de subsidie in jaarlijkse termijnen. Er wordt eens in de vijf jaar een tussentijdse kwaliteitsmeting gedaan (monitoring). Aan het eind van de periode wordt getoetst of de staat van onderhoud op peil is gebleven, dat is het bewijs voor de behaalde activiteiten. De eigenaar krijgt de ruimte om binnen de meerjarige onderhoudsperiode te schuiven met werkzaamheden als dat noodzakelijk blijkt. Daarmee kunnen ook problemen die niet voorzien konden worden, opgevangen worden. Aan het eind van de rit vindt opnieuw een opname plaats, die inzichtelijk moet maken/of de initiële staat van onderhoud op peil gehouden is.

Deze werkwijze ontlast ook de RCE van een gedetailleerde en tijdrovende (en door het veld als paternalistisch ervaren) planbeoordeling, waardoor meer ruimte wordt gecreëerd om zich toe te leggen op de kerntaken van de RCE als kennisinstituut: voorlichting en advisering, monitoring en het in algemene zin bevorderen van het kwaliteitsbewustzijn en de professionaliteit van de sector.

HOOFDSTUK 17 Maatregelen

In vorenstaande paragrafen is een aantal opties besproken om de vraag naar subsidie in balans te brengen met het beschikbare budget. Die opties omvatten enerzijds uitsluiting van categorieën monumenten/of eigenaren, anderzijds een versobering van de subsidieregeling. Uitsluiting kan betrekking hebben op:

- monumenten die in matige of slechte staat zijn;
- monumenten die fiscaal relevant zijn, dat wil zeggen dat door de eigenaar de onderhoudskosten in aftrek kunnen worden gebracht van het belastbaar inkomen (IB) of de winst (VpB);
- monumenten in eigendom van lagere overheden.

Versobering heeft betrekking op het beperken van de reikwijdte van de regeling van volledige instandhouding tot:

- alleen regulier (kort-cyclisch)onderhoud (vuistregel gemiddeld 1% van de herbouwwaarde);
- alleen sober onderhoud/wind en waterdicht houden, vergelijk de tien-jaren-Brom (vuistregel gemiddeld 0,5% van de herbouwwaarde).

In het schema op de volgende pagina worden de effecten van de verschillende maatregelen (al of niet gecombineerd) op het benodigde budget weergegeven ten opzichte van de situatie waarbij sprake is van volledige instandhouding. Onder het kopje 'Markt' is het effect weergegeven uitgaande van een te verwachten deelname gebaseerd op de enquête onder monumenteneigenaren die in het kader van de Brim-evaluatie spoor 1 is uitgevoerd. In aanvulling daarop is aan koepelorganisaties van monumenteneigenaren eveneens gevraagd een inschatting te maken van het toekomstig Brim-gebruik. Er is hierbij geen rekeninggehouden met verander(en)de omstandigheden. Zo is bijvoorbeeld een hogere deelname te verwachten als de aanvraagprocedure voor Brim-onderhoudssubsidie eenvoudiger wordt. Daartegenover staat dat een deel van de eigenaren moeite zal hebben om zekerheid te geven over de eigen investering over een langere periode. Tevens is in het schema aangegeven wat de consequenties zijn van de maatregelen.

De berekeningen zijn gebaseerd op gemiddelden en aannamen (voor een verdere toelichting, zie bijlage 2). De gepresenteerde getallen zijn dan ook niet absoluut, maar moeten worden gezien als de best mogelijke benadering op basis van de huidige gegevens en inzichten. Ook hier geldt dat resultaten uit het verleden geen garantie zijn voor de toekomst.

	aantal RM	subsidiebehoefte €/jr x 1000			consequenties	
		2%	1%	0,5%		
Uitgangssituatie						
1	behoefte alle monumenten	27.296	406.000	203.000	101.500	Het thans beschikbare budget van € 51 mio zou bij lange na niet voldoende zijn om alle monumenten te bedienen die volgens de huidige regeling in aanmerking zouden komen.
2	behoefte reeds ingestroomde monumenten	8.045	142.000	71.000	35.500	Als alleen de reeds ingestroomde brim-objecten in aanmerking komen, en wanneer uitgegaan wordt van sober onderhoud, zou het huidige budget ruim voldoende zijn. Het is echter zeer de vraag of het uitsluiten van nieuwe aanvragen wenselijk en juridisch houdbaar is.
3	idem plus instroom uit Brom (538)	8.583	168.000	84.000	42.000	De consequenties onder 2 gelden ook als de instroom van monumenten uit het Brom worden meegenomen.
Maatregelen						
4	uitsluiten matig en slecht (20%)	21.136	324.000	162.000	81.000	Het niet meer subsidiëren van achterstallig onderhoud c.q. restauratie betekent dat voor deze werkzaamheden een beroep moet worden gedaan op het restauratiebudget. Bovendien is er efficiëncyverlies als onderhouds- en restauratiewerkzaamheden niet tegelijkertijd kunnen worden uitgevoerd.
5	uitsluiten fiscale bron(VpB en IB, 40%)	19.489	335.000	167.500	83.750	Er zijn situaties waar wel sprake is van een fiscale bron, maar vanwege een negatieve exploitatie of om andere redenen de fiscale aftrek geen of onvoldoende soelaas biedt (bijv. particulier bewoonde landhuizen, buitenplaatsen en kastelen, boerderijen met 'onrendabele' opstallen). Bovendien kan een groter beroep verwacht worden op de fiscale aftrek.
6	uitsluiten matig en slecht plus fiscale bron	15.094	268.000	134.000	67.000	Combinatie van onder 4 en 5 aangegeven consequenties
Markt						
7	op basis van verwachte deelname tov 6 (met maatregelen)	7.443	170.000	85.000	42.500	Als uitgegaan wordt van plafonds, gebaseerd op 0,5% van de verzekerde waarde, en de voornoemde maatregelen worden doorgevoerd, lijkt het thans beschikbare budget voldoende om het totaal te verwachten aanvragen te honoreren. Het beroep op fiscale aftrek en het restauratiebudget zal toenemen en situaties waar sprake is van een fiscale bron maar een negatief inkomen/exploitatie zullen specifieke financiële ondersteuning behoeven.
optioneel: ook uitsluiten gemeenten						
8	als 7, nu met uitsluiting gemeenten	6.457	161.000	80.500	40.250	Gemeenten zouden hun bezit kunnen afstoten of onderbrengen in een beheerstichting, waardoor, vanwege hogere subsidiepercentages, de vraag alleen maar toeneemt.
	2% instandhouding (kort- en lang-cyclisch)					Het beschikbare budget is, ook met doorvoering van de geschetste maatregelen, volstrekt onvoldoende
	1% regulier onderhoud (kort-cyclisch)					Het beschikbare budget is, ook met doorvoering van de geschetste maatregelen, ruimschoots onvoldoende
	0,5% sober onderhoud/exterieur					Het beschikbare budget is voldoende om de monumenten waarvoor een aanvraag verwacht kan worden, te bedienen.
Voor groene en archeologische monumenten zal de behoefte afzonderlijk moeten worden vastgesteld. Voorsnog zou kunnen worden uitgegaan van het in 2011 uitgekeerde bedrag van circa. 5 miljoen per jaar.						

Op basis van de berekeningen kan worden geconcludeerd dat:

- alleen met een versoerd Brim aan de gestelde uitgangspunten (zekerheid, continuïteit, maatwerk, binnen huidig budget) kan worden voldaan;
- het nodig is dat monumenten die niet in goede of redelijke staat zijn en monumenten die fiscaal relevant zijn van Brim-onderhoudssubsidie worden uitgesloten (uitgezonderd AOM's en private eigenaren van complexen);
- uitsluiten van lagere overheden niet noodzakelijk is en ongewenste neveneffecten heeft.

De voorgestelde maatregelen kunnen leiden tot een groter beroep op de fiscale faciliteit, op restauratiesubsidie en op leningen van het Nationaal Restauratiefonds.

Fiscale faciliteit

Van de eigenaren die tot nu toe geen beroep hebben gedaan op het Brim, maar wel gebruik kunnen maken van de fiscale faciliteit, is geen toenemend beroep op de fiscale faciliteit te verwachten als gevolg van een gewijzigd Brim.

Dat ligt anders voor de eigenaren die subsidie hebben ontvangen en daarnaast ook gebruik hebben gemaakt van de fiscale faciliteit. In de periode 2006-2010 is voor 760 monumenten Brim-onderhoudssubsidie aangevraagd, waarvoor ook een beroep kon worden gedaan op de fiscale faciliteit. In totaal is aan deze groep € 3,8 miljoen subsidie per jaar toegewezen. Het jaarlijkse extra beroep op fiscale aftrek bij uitsluiting van deze groep bedraagt circa € 3 miljoen, uitgaande van de beperking dat 80% van de kosten kan worden opgevoerd.

Restauratiesubsidie

Als wordt gekozen voor een sober Brim, dan neemt het aandeel dat de eigenaar moet investeren in instandhouding toe. Als wordt gewerkt met prestatieafspraken, dan is de eigenaar verplicht om het monument te behoeden voor verlies aan kwaliteit. In die zin kan dus geen sprake zijn van een toenemend beroep op het restauratiebudget.

Voor investeringen in lang-cyclisch onderhoud kan de leningsfaciliteit van het Nationaal Restauratiefonds worden gebruikt.

Lang-cyclisch onderhoud is te voorzien en is dus ook opgenomen in de meerjarenonderhoudsplannen. De eigenaar weet dus dat het er op enig moment aankomt. Aan het 'trekkingsrecht' op een laagrentende Nationaal Restauratiefondslening kan in het kader van de prestatieafspraken als voorwaarde worden verbonden dat de eigenaar ook zelf reserveert voor het lang-cyclisch onderhoud via bijvoorbeeld een rekening bij het Nationaal Restauratiefonds.

Van diegenen die het daarmee niet redden, moet de situatie van het monument als 'ongezond' worden aangemerkt.

Zoals eerder gesteld, zouden monumenten die in een 'ongezonde' situatie verkeren, moeten worden geholpen via provinciale programma's voor herbesteding, restauratie en exploitatieversterking van (rijks-)monumenten geregeld kunnen worden.

De druk op het restauratiebudget zal hierdoor ongetwijfeld toenemen. Er zijn geen gegevens voorhanden die het mogelijk maken een betrouwbare inschatting te maken. Daar staat tegenover dat, beter dan bij een centraal regime, voor deze groep monumenten onderzocht kan worden hoe door combinatie van inspanningen van overheden en private fondsbeheerders een duurzame instandhouding van de betreffende monumenten kan worden bereikt.

Lening Nationaal Restauratiefonds

Voorgesteld is om eigenaren die de Brim-subsidie hebben toegewezen gekregen voor de investeringen lang-cyclisch onderhoud, te verwijzen naar een lening van het Nationaal Restauratiefonds. De behoefte aan investeringen in lang-cyclisch onderhoud bedraagt voor de groep die naar verwachting een beroep gaat doen op het Brim gemiddeld circa € 150.000.000,- per jaar.

Het aandeel van de eigenaren die in het verleden al eens een beroep hebben gedaan op een Nationaal Restauratiefondlening bedraagt 20%⁷. Het bedrag dat jaarlijks door het Nationaal Restauratiefonds mogelijk zou moeten worden ingezet, bedraagt - als wij ervan uitgaan dat de leningen met name zullen worden aangetrokken door diegenen die de weg naar het Nationaal Restauratiefonds al kennen - maximaal € 21 miljoen. Het introduceren van de voorwaarde dat de eigenaar structureel reserveert voor lang-cyclisch onderhoud zal de vraag temperen.

---

⁷ Bron: Evaluatie Brim-spoor 1.

BIJLAGE 1

Samenstelling Begeleidingscommissie

Het onderzoek Brim-evaluatie spoor 2 is namens de Directie Cultureel Erfgoed van het ministerie van OCW begeleid door een commissie, bestaande uit Gerda Kroeze (Federatie Grote Monumentengemeenten), Nel Viersen (Vereniging Bewoond Bewaard, Vereniging Particuliere Historische Buitenplaatsen), Jeanine Perryck (Gelders Landschap & Geldersche Kastelen), Pieter Baars (Nationaal Restauratiefonds), Peter Breukink (Groninger Kerken), Remco Laverman (OCW/RCE), Gert-Jan Luijendijk (OCW/RCE), Monique Krauwer (OCW/DCE) en Saskia de Geus (OCW/DCE).

(Gespreks-)partners

Bij het onderzoek naar werkzame en duurzame alternatieven is dankbaar gebruikgemaakt van de kennis, inzicht, ervaring en databestanden van:

- de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed;
- de Werkgroep Brim-evaluatie;
- het Nationaal Restauratiefonds;
- Donatus Verzekeringen;
- Vereniging Hendrick de Keyser;
- Architectenbureau Prent;
- Beleidsgroep OCW.

BIJLAGE 2

Berekeningen

Inleiding

Voor het onderzoek naar wenselijke en mogelijke aanpassingen van het Brim is een aantal berekeningen uitgevoerd.

Allereerst is de uitgangssituatie vastgesteld:

- De behoefte aan subsidie van het totaal aantal monumenten dat een beroep kan doen op het Brim zonder rekening te houden met de maximaal subsidiabele kosten.
- De behoefte aan subsidie voor instandhouding van de groep monumenten die een beroep heeft gedaan op het Brim als geen rekening wordt gehouden met de maximaal subsidiabele kosten.
- Idem, als rekening wordt gehouden met de instroom van monumenten die nu nog gebruik maakt van het Brim.

Op grond van die berekening (cijfers volgen) is geconcludeerd dat het Brim fundamenteel moet worden aangepast om in de toekomst met het beschikbare budget (€ 48,5 miljoen) aan de vraag te kunnen voldoen. Vervolgens is een aantal maatregelen doorgerekend dat moet leiden tot een reductie van de vraag. De maatregelen betreffen in de eerste plaats een versobering van het Brim en vervolgens de uitsluiting van bepaalde monumentencategorieën en eigenaren.

Maatregelen

Versobering

Het huidige Brim richt zich op het subsidiëren van instandhouding. Instandhouding omvat zowel kort-cyclisch als lang-cyclisch onderhoud. Berekend is wat het effect is op het benodigde subsidiebudget als het Brim beperkt wordt tot het kort-cyclisch onderhoud of tot uitsluitend sober onderhoud van het exterieur (vergelijk de eerdere Brom-regeling).

Om het effect te kunnen berekenen, is gewerkt met de volgende (door het monumentenveld onderschreven) vuistregels:

- Voor integrale instandhouding van een monument in redelijke tot goede staat is een jaarlijkse investering nodig van gemiddeld 2% van de herbouwwaarde.
- Voor kort-cyclisch onderhoud is een jaarlijkse investering nodig van gemiddeld 1% van de herbouwwaarde.
- Sober onderhoud van het exterieur kan worden gerealiseerd met een gemiddelde jaarlijkse investering van 0,5% per jaar.

Koppeling van subsidie aan een percentage van de herbouwwaarde doet meer recht aan de onderhoudsbehoefte van het individuele monument dan arbitrair gekozen grenzen voor de maximaal subsidiabele kosten.

Uitsluiting

De volgende maatregelen zijn doorgerekend:

Uitsluiting van matige en slechte monumenten

Het Brim is bedoeld voor monumenten waarvan de onderhoudstoestand in goede of redelijke staat verkeert. Monumenten die niet aan dit criterium voldoen, kunnen van Brim-onderhoudssubsidie worden uitgesloten. Voor de berekening is gebruikgemaakt van de uitkomsten van de *Monitor inzake de staat van het gebouw erfgoed 2010*. Volgens dat onderzoek is van 80% van de monumenten sprake van een goede tot redelijke staat van onderhoud; 20% zou dus niet in aanmerking moeten komen voor Brim-onderhoudssubsidie. Dit cijfer komt overeen met de uitkomsten van de enquête die voor de Brim-evaluatie spoor 1, 2011 onder monumenteigenaren is gehouden.

Uitsluiting van fiscaal relevante monumenten

Een deel van de eigenaren kan zowel een beroep doen op subsidie als op aftrek van het inkomen (IB) of winst (VpB) van de onderhoudskosten. Als wij het aandeel fiscaal relevante monumenten waarvoor in de periode 2006-2010 een beroep is gedaan op het Brim, projecteren op het gehele monumentenbestand, dan komt circa 25% in aanmerking voor deze fiscale faciliteit. Eerdere schattingen van Nationaal Restauratiefonds en RCE, die zijn gemaakt bij de implementatie van het Brim in 2006, laten hogere percentages zien totaal (circa 40%). Bij de belastingdienst zijn meer recente gegevens opgevraagd, maar (nog) niet ontvangen. Ter afsluiting van de doorrekening van de verschillende maatregelen wordt een inschatting gemaakt van het aantal eigenaren dat in de toekomst waarschijnlijk een beroep gaat doen op het Brim. In deze groep zal naar alle waarschijnlijkheid het aandeel fiscaal relevante monumenten ondervertegenwoordigd zijn. Om die reden wordt voor het berekenen van het effect van uitsluiting van fiscaal relevante monumenten gerekend met het lagere percentage (25%) zoals is afgeleid uit de huidige Brim-aanvragen.

De berekening geeft het effect weer van uitsluiting van fiscaal relevante monumenten (uitgezonderd NV's Stadsherstel) afzonderlijk en in combinatie met de uitsluiting van monumenten in matige of slechte staat van onderhoud. In aanvulling daarop is het effect berekend van het niet-uitsluiten van de categorie kastelen en buitenplaatsen.

Uitsluiting monumenten in eigendom van lokale overheden

In het verleden konden lokale overheden geen beroep doen op onderhoudssubsidie (Brom), wel op restauratiesubsidie. Omdat het huidige Brim zowel regulier onderhoud als partieel herstel (deelrestauraties) subsidieert, is ervoor gekozen om lokale overheden wel in aanmerking te laten komen voor Brim-subsidie, zij het voor een gereduceerd subsidiepercentage. Als het Brim wordt versoepeld tot een regeling voor regulier of sober onderhoud, dan is te overwegen om gemeenten uit te sluiten van subsidie.

Voor de berekeningen is gewerkt met de inschattingen over de eigendomsverhoudingen die destijds door Nationaal Restauratiefonds en RCE zijn gemaakt voor de implementatie van het Brim in 2006.

Gegevens

Hierna wordt een overzicht gegeven van de gegevens die ten grondslag liggen aan de berekeningen.

Aantallen monumenten

Gegevens van de RCE:

- Totaal aantal monumenten.
- Aantal monumenten dat een beroep heeft gedaan op het Brim.
- Aantal monumenten dat een beroep kan doen op het Brim.

Tabel 1: Totaal aantal monumenten

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort				and mark-up P01				
Aantallen-overzicht van gebouwde monumenten per 28-11-2011				Zelfst. object	Complex	Complex deel	Monument	Object
CBS-categorie								
01-Openbare gebouwen				1.301	171	649	1.472	1.950
02-Verdedigingswerken				721	76	728	797	1.449
03-Kerkelijke gebouwen				3.341	333	836	3.674	4.177
04-Kerk-onderd./object				190	1	7	191	197
05-Gebouwen, woonhuizen				32.121	733	4.210	32.854	36.331
06-Delen van geb/woonh.				143	1	45	144	188
07-Liefdadige instell.				399	19	50	418	449
08-Agrarische gebouwen				5.920	462	1.634	6.382	7.554
09-Molens				1.235	14	42	1.249	1.277
10-Weg- en waterwerken				718	76	378	794	1.096
11-Horeca-instellingen				190	6	20	196	210
12-Kastelen, landh. ed.				447	531	575	978	1.022
13-Losse objecten, ed.				1.366	191	4.182	1.557	5.548
Totale voor Nederland				48.092	2.614	13.356	50.706	61.448

De berekeningen in deze bijlage zijn gebaseerd op de CBS-categorieën. Deze indeling wijkt af van de indeling naar Brim-categorie. Tabel 2 laat zien hoe CBS-categorieën zijn samengevoegd om aansluiting te vinden bij de Brim-categorieën.

Tabel 2: Samenvoeging CB- categorieën

Categorie obv CBScode	CBScode
1 Religieuze objecten	3+4
2 Gebouwen, woonhuizen	5+6
3 Agrarische gebouwen	8
4 Molens	9
5 Kastelen, buitenplaatsen	12
6 Losse objecten	13
7 Overige categorieën	1+2+7+10+11
Totaal	

De samenvoeging laat onverlet dat er verschillen blijven bestaan tussen de categorisering volgens CBS en de categorisering die door RCE wordt gehanteerd (bij de planbeoordeling). De invloed van deze verschillen op de uitkomsten van de berekeningen is evenwel marginaal.

Tabel 3: Aantal monumenten dat een beroep heeft gedaan op het Brim

Categorie	Aantal RM	Aantal RM met gehonoreerde aanvraag	Aantal RM met aanvraag niet gehonoreerd (stuwmeer)
1 Religieuze objecten	1.968	911	1.057
2 Gebouwen, Woonhuizen AOM/Lagere overheid	1.337	1.089	248
3 Gebouwen, Woonhuizen geen AOM/Lagere overheid	773	564	209
4 Agrarische gebouwen	869	650	219
5 Molens	1.016	954	62
6 Kastelen, buitenplaatsen	494	395	99
7 Losse Objecten	942	524	418
8 Overig	646	455	191
SubTotaal	8.045	5.542	2.503

Tabel 4: Aantal monumenten dat een beroep kan doen op het Brim

Cbscode Categorie	Aantal RM
1 Religieuze objecten	4.374
2 Gebouwen/Woonhuizen	2.367
3 Boerderijen	7.554
4 Molens	1.277
5 Kastelen, buitenplaatsen	1.022
6 Losse Objecten	5.548
7 Overig	5.154
Totaal	27.296

Herbouwwaarde

De gemiddelde herbouwwaarden van de verschillende categorieën monumenten zijn gebaseerd op de herbouwwaarden uit het *Onderzoek naar de restauratieachterstand bij Rijksmonumenten 2006*. In dit onderzoek is de gemiddelde herbouwwaarde per CBS-categorie bepaald. Hierbij is rekeninggehouden met de differentiatie binnen de betreffende CBS-categorie. In de categorie *Religieuze objecten* bijvoorbeeld zitten grote en kleine kerken, maar ook kloostercomplexen of onderdelen daarvan, parochies en zelfs tuinmuren. De gemiddelde herbouwwaarde van Religieuze objecten is gebaseerd op een steekproef onder deze bouwwerken/objecten.

De herbouwwaarden zijn geactualiseerd naar het prijspeil 2011 en gecorrigeerd op basis van het databestand van Donatus Verzekeringen.

Tabel 5: Herbouwwaarde

Categorie	Gemiddelde herbouwwaarde gewogen
1 Religieuze objecten	3.855.119
2 Gebouwen, Woonhuizen	494.390
3 Agrarische gebouwen	732.105
4 Molens	739.317
5 Kastelen, buitenplaatsen	2.184.444
6 Losse Objecten	200.624
7 Overig	1.598.900

Subsidiepercentages

In vergelijking met andere eigenaren krijgen gemeenten een lager percentage van de subsidiabele kosten. Reden om in de berekeningen te werken met (naar eigendom) gewogen subsidiepercentages. Voor de weging naar eigendomsverhouding is gebruikgemaakt van de inschattingen die destijds door het Nationaal Restauratiefonds en de RCE zijn gemaakt voor de implementatie van het Brim in 2006.

Berekeningen

Uitgangssituatie

Onderstaande tabel geeft de jaarlijkse subsidiebehoefte weer van alle monumenten die in aanmerking komen voor Brim-onderhoudssubsidie gebaseerd op de gemiddelde jaarlijkse investering in relatie tot de herbouwwaarde respectievelijk integrale instandhouding (2%), regulier (kort-cyclisch) onderhoud (1%) en sober onderhoud exterieur (0,5%).

Tabel 6: Jaarlijkse subsidiebehoefte totaal

Categorie obv CBScode	aantal RM **)	HBW x1000	2% x1000	subsidie percen- tage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religeuze objecten	4.374	3.855	77	63%	213.137	106.569	53.284
2 Gebouwen, woonhuizen	2.367	494	10	36%	8.432	4.216	2.108
4 Agrarische gebouwen	7.554	732	15	48%	53.109	26.555	13.277
5 Molens	1.277	739	15	51%	9.691	4.845	2.423
6 Kastelen, buitenplaatsen	1.022	2.184	44	59%	26.156	13.078	6.539
7 Losse objecten	5.548	201	4	55%	12.205	6.102	3.051
8 Overige categorieën	5.154	1.599	32	51%	83.631	41.815	20.908
Totaal	27.296				406.361	203.181	101.590

*) Subsidiepercentages gewogen naar eigendoms categorie.

Tabel 7 geeft de jaarlijkse subsidiebehoefte weer van alle monumenten waarvoor een aanvraag is ingediend voor Brim-onderhoudssubsidie gebaseerd op de gemiddelde

jaarlijkse investering in relatie tot de herbouwwaarde respectievelijk integrale instandhouding, regulier (kort-cyclisch) onderhoud en sober onderhoud exterieur.

Tabel 7: Jaarlijkse subsidiebehoefte ingestroomde monumenten (gehonoreerd en aangehouden)

Categorie obv CBScode	aantal RM	deel nemer brim	stuw meer	totaal brimmers	HBW x1000	2% x1000	subsidie percen- tage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	4.374	911	1.057	1.968	3.855	77	63%	95.897	47.949	23.974
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.367	1.653	457	2.110	494	10	36%	7.516	3.758	1.879
3 Agrarische gebouwen	7.554	650	219	869	732	15	48%	6.110	3.055	1.527
4 Molens	1.277	954	62	1.016	739	15	51%	7.710	3.855	1.928
5 Kastelen, buitenplaatsen	1.022	395	99	494	2.184	44	59%	12.643	6.321	3.161
6 Losse objecten	5.548	524	418	942	201	4	55%	2.072	1.036	518
7 Overige categorieën	5.154	455	191	646	1.599	32	51%	10.482	5.241	2.621
Totaal	27.296	5.542	2.503	8.045				142.430	71.215	35.608

Tabel 8 geeft de jaarlijkse subsidiebehoefte weer van alle monumenten waarvoor een aanvraag is ingediend voor Brim-onderhoudssubsidie plus de te verwachten instroom uit het Brom gebaseerd op de gemiddelde jaarlijkse investering in relatie tot de herbouwwaarde respectievelijk integrale instandhouding, regulier (kort-cyclisch) onderhoud en sober onderhoud exterieur.

Tabel 8: Jaarlijkse subsidiebehoefte ingestroomde monumenten (gehonoreerd en aangehouden) plus instroom uit Brom (538)

Categorie obv CBScode	aantal RM	brim mers	brom mers	totaal	HBW x1000	2% x1000	subsidie percen- tage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	4.374	1.968	538	2.506	3.855	77	63%	122.113	61.056	30.528
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.367	2.110		2.110	494	10	36%	7.516	3.758	1.879
3 Agrarische gebouwen	7.554	869		869	732	15	48%	6.110	3.055	1.527
4 Molens	1.277	1.016		1.016	739	15	51%	7.710	3.855	1.928
5 Kastelen, buitenplaatsen	1.022	494		494	2.184	44	59%	12.643	6.321	3.161
6 Losse objecten	5.548	942		942	201	4	55%	2.072	1.036	518
7 Overige categorieën	5.154	646		646	1.599	32	51%	10.482	5.241	2.621
Totaal	27.296	8.045		8.583				168.646	84.323	42.162

Conclusie:

Als in de toekomst alleen nog subsidie zou worden verstrekt voor monumenten die nu al een aanvraag hebben ingediend respectievelijk reeds gebruikmaken van Brim of Brom, dan nog is het beschikbare budget ontoereikend om integrale instandhouding (2%) te subsidiëren.

Maatregelen

De eerste maatregel die is doorgerekend, is het uitsluiten van de monumenten waarvan de onderhoudssituatie matig of slecht is. Tabel 10 geeft het resultaat van deze berekening.

Tabel 9: Jaarlijkse subsidiebehoefte van alle monumenten in goede of redelijke staat**)

Categorie obv CBScode	aantal RM	% goed en redelijk	aantal goed en redelijk	HBW x1000	2% x1000	subsidie percentsage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	4.374	81%	3.543	3.855	77	63%	172.641	86.321	43.160
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.367	87%	2.059	494	10	36%	7.336	3.668	1.834
3 Agrarische gebouwen	7.554	78%	5.892	732	15	48%	41.425	20.713	10.356
4 Molens	1.277	74%	945	739	15	51%	7.171	3.586	1.793
5 Kastelen, buitenplaatsen	1.022	78%	797	2.184	44	59%	20.402	10.201	5.100
6 Losse objecten	5.548	69%	3.828	201	4	55%	8.421	4.211	2.105
7 Overige categorieën	5.154	79%	4.072	1.599	32	51%	66.068	33.034	16.517
totaal	27.296	77%	21.136				323.465	161.732	80.866

***) Op basis van "Monitor inzake de staat van het gebouwd erfgoed 2010".

In tabel 10 is het effect berekend van het uitsluiten van fiscaal relevante monumenten, tabel 11 geeft de combinatie van de twee maatregelen.

Tabel 10: Jaarlijkse subsidiebehoefte van alle monumenten die geen fiscale bron zijn

Categorie obv CBScode	aantal RM	geen fiscale bron	aantal geen fiscale bron	HBW x1000	2% x1000	subsidie percentsage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	4.374	95%	4.150	3.855	77	63%	202.225	101.112	50.556
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.367	79%	1.867	494	10	36%	6.652	3.326	1.663
3 Agrarische gebouwen	7.554	36%	2.694	732	15	48%	18.938	9.469	4.735
4 Molens	1.277	90%	1.150	739	15	51%	8.725	4.362	2.181
5 Kastelen, buitenplaatsen	1.022	53%	543	2.184	44	59%	13.886	6.943	3.471
6 Losse objecten	5.548	80%	4.446	201	4	55%	9.782	4.891	2.445
7 Overige categorieën	5.154	90%	4.639	1.599	32	51%	75.268	37.634	18.817
totaal	27.296		19.489				335.475	167.737	83.869

Percentage 'niet fiscaal relevant' op basis van BRIM beschikkingen

Tabel 11: Jaarlijkse subsidiebehoefte van alle monumenten in goed of redelijke staat die geen fiscale bron zijn

Categorie obv CBScode	aantal goed en redelijk	geen fiscale bron	aantal goed en redelijk, geen fiscale bron	HBW x1000	2% x1000	subsidie percentsage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	3.543	95%	3.362	3.855	77	63%	163.802	81.901	40.950
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.059	79%	1.625	494	10	36%	5.787	2.894	1.447
3 Agrarische gebouwen	5.892	36%	2.101	732	15	48%	14.772	7.386	3.693
4 Molens	945	90%	851	739	15	51%	6.456	3.228	1.614
5 Kastelen, buitenplaatsen	797	53%	423	2.184	44	59%	10.831	5.415	2.708
6 Losse objecten	3.828	80%	3.068	201	4	55%	6.749	3.375	1.687
7 Overige categorieën	4.072	90%	3.664	1.599	32	51%	59.462	29.731	14.865
totaal	21.136		15.094				267.859	133.930	66.965

In onderstaande tabel worden de resultaten weergegeven van vorenstaande maatregelen in combinatie met de inschatting van de te verwachten toekomstige deelname aan het Brim.

Tabel 12: Jaarlijkse subsidiebehoefte van monumenten in goede of redelijke staat, geen fiscale bron op basis van verwachte deelname**)

Categorie obv CBScode	aantal goed en redelijk	geen fiscale bron	aantal goed en redelijk, geen fiscale bron	verwachte deelname	totale deelname	HBW x1000	2% x1000	subsidiepercentage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	3.543	95%	3.362	80%	2.689	3.855	77	63%	131.042	65.521	32.760
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.059	79%	1.625	90%	1.462	494	10	36%	5.209	2.604	1.302
3 Agrarische gebouwen	5.892	36%	2.101	15%	315	732	15	48%	2.216	1.108	554
4 Molens	945	90%	851	90%	766	739	15	51%	5.811	2.905	1.453
5 Kastelen, buitenplaatsen	797	53%	423	45%	190	2.184	44	59%	4.874	2.437	1.218
6 Losse objecten	3.828	80%	3.068	30%	920	201	4	55%	2.025	1.012	506
7 Overige categorieën	4.072	90%	3.664	30%	1.099	1.599	32	51%	17.838	8.919	4.460
totaal	21.136		15.094		7.443				169.014	84.507	42.253

***) Op basis van Brim-evaluatie spoor 1 en enquête onder koepelorganisaties

Dezelfde berekening is nogmaals gedaan, maar dan zonder de uitsluiting van fiscaal relevante monumenten in de categorie kastelen en buitenplaatsen. Het verschil blijkt marginaal.

Tabel 13: Als tabel 12, maar zonder uitsluiting van fiscaal relevante monumenten in de categorie kastelen, buitenplaatsen

Categorie obv CBScode	aantal goed en redelijk	geen fiscale bron	aantal goed en redelijk, geen fiscale bron	verwachte deelname	totale deelname	HBW x1000	2% x1000	subsidiepercentage *)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	3.543	95%	3.362	80%	2.689	3.855	77	63%	131.042	65.521	32.760
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.059	79%	1.625	90%	1.462	494	10	36%	5.209	2.604	1.302
3 Agrarische gebouwen	5.892	36%	2.101	15%	315	732	15	48%	2.216	1.108	554
4 Molens	945	90%	851	90%	766	739	15	51%	5.811	2.905	1.453
5 Kastelen, buitenplaatsen	797	100%	797	45%	359	2.184	44	59%	9.181	4.590	2.295
6 Losse objecten	3.828	80%	3.068	30%	920	201	4	55%	2.025	1.012	506
7 Overige categorieën	4.072	90%	3.664	30%	1.099	1.599	32	51%	17.838	8.919	4.460
totaal	21.136		15.468		7.611				173.321	86.660	43.330

Tabel 14 geeft dezelfde berekening als tabel 12, maar nu met uitsluiting van de monumenten van lokale overheden.

Tabel 14: Als tabel 12, maar nu met uitsluiting monumenten van lokale overheden

Categorie obv CBScode	aantal goeden redelijk	van lagere overheden **)	aantal niet van lagere overheden	geen fiscale bron	aantal goeden redelijk, geen fiscale bron	verwachte deelname	totale deelname	HBW x1000	2% x1000	subsidie percentage ****)	totale subsidie behoefte x1000	bij 1% x1000	bij 0,5% x1000
1 Religieuze objecten	3.543	5%	3.361	95%	3.189	80%	2.551	3.855	77	65%	127.841	63.921	31.960
2 Gebouwen, Woonhuizen	2.059	7%	1.910	79%	1.506	90%	1.356	494	10	36%	4.893	2.446	1.223
3 Agrarische gebouwen	5.892	4%	5.660	36%	2.018	15%	303	732	15	49%	2.161	1.081	540
4 Molens	945	29%	672	90%	605	90%	544	739	15	60%	4.828	2.414	1.207
5 Kastelen, buitenplaatsen	797	5%	759	53%	403	45%	181	2.184	44	60%	4.756	2.378	1.189
6 Losse objecten	3.828	17%	3.168	80%	2.539	30%	762	201	4	60%	1.834	917	458
7 Overige categorieën	4.072	31%	2.815	90%	2.534	30%	760	1.599	32	60%	14.584	7.292	3.646
	21.136		18.344		12.794		6.457				160.897	80.449	40.224

**) op basis van Brimevaluatie spoor 1 en enquête onder koepelorganisaties
 ***) schatting van RCE in 2006
 ****) op basis van afwezigheid lagere overheden

Conclusie:

Alleen in de meest sobere variant en met uitsluiting van monumenten/eigenaren kan een oplossing worden geboden binnen het beschikbare budget.

Aan de hand van tabel 13 is een berekening gemaakt van het aandeel van de verschillende categorieën monumenten in de totale subsidie.

Tabel 15: Aandeel in subsidiebeslag per categorie

Categorie obv CBScode	
1 Religieuze objecten	78%
2 Gebouwen, Woonhuizen	3%
3 Agrarische gebouwen	1%
4 Molens	3%
5 Kastelen, buitenplaatsen	3%
6 Losse objecten	1%
7 Overige categorieën	11%
totaal	100%

Ondanks dat de religieuze objecten maar éénzede van alle monumenten vertegenwoordigen die een beroep kunnen doen op Brim-subsidie, is het subsidiebeslag van deze categorie veruit het grootste.

Colofon

VOORSTEL VOOR EEN EFFECTIEVE SUBSIDIEREGELING VOOR ONDERHOUD VAN RIJKSMONUMENTEN

OPDRACHTGEVER:

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

STATUS:

Definitief

AUTEUR:

ir. A. (Alle) Elbers en H. (Ben) Verfürden

Bijdragen van ir. J.G. (Hans) Bos en J. (Jan) van Zelst

GECONTROLEERD DOOR:

ir. A. (Alle) Elbers

VRIJGEGEVEN DOOR:

ir. A. (Alle) Elbers

18 januari 2012

ARCADIS NEDERLAND BV

Goudseweg 181

Postbus 1051

2410 CB Bodegraven

Tel 0172 631414

Fax 0172 611902

www.arcadis.nl

Handelsregister 9036504

©ARCADIS. Alle rechten voorbehouden. Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld, mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbenden niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, digitale reproductie of anderszins.